

SCIENTOLOGY:
EEN ANALYSE EN
VERGELIJKING
van haar
RELIGIEUZE SYSTEMEN
EN DOCTRINES

BRYAN R. WILSON, PH.D.
EMERITUS FELLOW

UNIVERSITEIT VAN OXFORD
ENGELAND

FEBRUARI 1995

SCIENTOLOGY:
EEN VERGELIJKING
van haar
RELIGIEUZE SYSTEMEN
EN DOCTRINES

SCIENTOLOGY: EEN ANALYSE EN VERGELIJKING VAN HAAR
RELIGIEUZE SYSTEMEN EN DOCTRINES

INHOUDSOPGAVE

I.	De Diversiteit van Religies en de Problemen van Definiëring	1
II.	De Criteria van Religie	7
III.	Niet-theïstische Geloofsovertuigingen	10
IV.	Religieuze Taal en de Ontwikkeling van Christelijke Theologie	14
V.	De Sociale en Morele Functies van Religie	18
VI.	Scientology – Een Korte Uiteenzetting	23
VII.	Een Sociologische Analyse van de Ontwikkeling van de Scientology Kerk	35
VIII.	Opvattingen over Verering en Verlossing	42
IX.	De Beoordeling van Scientology door Academici	50
X.	Scientology en Andere Geloofsovertuigingen	54
XI.	Kenmerken van Religie toegepast op Scientology	56

SCIENTOLOGY: EEN ANALYSE EN VERGELIJKING *van haar* RELIGIEUZE SYSTEMEN EN DOCTRINES

BRYAN R. WILSON, PH.D.
EMERITUS FELLOW
UNIVERSITEIT VAN OXFORD
ENGELAND

FEBRUARI 1995

I. DE DIVERSITEIT VAN RELIGIES EN DE PROBLEMEN VAN DEFINIËRING

I.I. ELEMENTEN VAN DE DEFINIËRING VAN RELIGIE

Er bestaat geen eenduidige definitie van religie die door alle wetenschappers wordt aanvaard. De vele definities die naar voren zijn gebracht, bevatten echter een aantal elementen, dat herhaaldelijk terugkomt. Ze komen in verschillende combinaties voor. Hiertoe behoren:

(a) Geloofsovertuigingen, gebruiken, relaties en instituties met betrekking tot:

- 1) bovennatuurlijke krachten, wezens of doelstellingen;
- 2) hogere onzichtbare macht(en);
- 3) datgene, waar het de mens uiteindelijk om gaat;
- 4) heilige objecten (dingen die een aparte plek hebben en verboden zijn);
- 5) een object voor spirituele toewijding;
- 6) een macht die het lot van de mensheid bepaalt;

- 7) de beweegreden van het bestaan;
- 8) een bron van bovennatuurlijke kennis en wijsheid;

(b) Gebruiken waarbij gehoorzaamheid, verering of aanbidding naar voren komen;

(c) Het collectieve of groepskarakter van het religieuze leven.

Hoewel oorzaken maar zelden deel uitmaken van definities van religie, wordt soms een “confronterende ervaring met het spirituele” in de omschrijving aangegeven. De gevolgen en functies van religie worden aangegeven als:

(a) het behoud van een morele samenleving;

(b) de verlening van een groeps- en/of individuele identiteit;

(c) een oriëntatiekader;

(d) een door mensen geconstrueerd universum van betekenissen;

(e) gemoedsrust en troost betreffende de vooruitzichten op hulp en verlossing.

Religie is altijd aan waarden en normen onderhevig, maar aangezien elke religie van de andere verschilt, streven moderne specialisten in de sociologie van religie en vergelijkende religie ernaar dit normatieve aspect te bespreken, zonder er zelf aanhanger van te worden. De diversiteit aan geloofsovertuigingen, rituelen en organisaties is echter zo groot, dat geen enkele definitie van religie alle facetten die erover bekend zijn, kan omvatten.

I.II. HET OORSPRONKELIJKE GEBRUIK VAN HET BEGRIP

Het begrip “religie” werd vroeger vaak geïdentificeerd met concrete uitingen van geloofsovertuigingen en gebruiken in de westerse samenleving. Over het algemeen werd aangenomen dat buiten christenen, joden en moslims, andere mensen geen religie hadden in de eigenlijke zin. Ze waren “heidenen”. Theologen die de term “religie” gebruikten, bedoelden daar eigenlijk het christendom mee, en in Engeland werd onder een verwijzing naar het “christendom” vaak het geloof begrepen, zoals dat door de Engelse kerk werd overgebracht. Naarmate er echter meer bekend werd over de oosterse systemen van geloofsovertuigingen en het bestuderen van religie de enge normatieve beperkende voorschriften van de traditionele

christelijke theologie oversteeg, nam dit beperkte gebruik van de term flink af. Religie is een studieobject geworden voor universitaire disciplines – vooral de sociale wetenschappen – die dit onderwerp objectief en neutraal benaderen, zonder enige aanwijzing van het aanhangen van een bepaalde religie of een voorkeur voor de ene religie boven de andere.

I.III. CULTURELE VOOROORDEN EN DE DEFINITIE VAN RELIGIE

De ontwikkeling van een algehele neutraliteit bij het bestuderen van religie werd echter maar langzaam bereikt. Bepaalde hedendaagse studies in vergelijkende religie vertonen nog steeds duidelijke vooroordelen. Zelfs in de sociale wetenschappen, die zich duidelijk hebben toegelegd op waarde vrij onderzoek, blijken studies die zijn uitgevoerd tussen de twee wereldoorlogen bepaalde vooroordelen te bevatten. Zo werd vaak zonder meer aangenomen dat er een proces van religieuze ontwikkeling had plaatsgevonden, dat gelijk was aan de biologische evolutie, en dat de religie van de meeste ontwikkelde landen onvermijdelijk “hoger” was dan de religie van andere volkeren. Sommigen (vooral Sir James Frazer) geloofden dat religie een evolutionaire stap was op de weg van magie naar wetenschap.

I.IV. HET TEGENWOORDIGE GEBRUIK

Tegenwoordig gebruiken sociale wetenschappers en in toenemende mate ook theologen, het begrip als een neutrale uitdrukking, waarbij niet langer *bij voorbaat* wordt verondersteld dat de ene religie meer waarheid bevat dan de andere. Er wordt niet langer verondersteld dat het geloof in één god onvermijdelijk een hogere vorm van religie is dan het geloof in meer goden of in geen enkele. Het wordt erkend dat een religie een op een mens lijkende god kan vooronderstellen, een andere vorm van godheid, een opperwezen, een veelheid van geesten of voorouders, een universeel wetsprincipe of een andere uitdrukking van onvoorwaardelijk geloof. Sommige christelijke theologen, onder wie Bultmann, Tillich, van Buren en Robinson, hebben de traditionele voorstellingen van godheid naast zich neergelegd en verwijzen liever naar “de beweegreden van het bestaan” of “hetgeen waar het de mens uiteindelijk om gaat”.

I.V. UITBREIDING VAN HET BEGRIJ

Nadat antropologen hadden vastgesteld dat er geen samenleving bestond waarin alle vormen van bovennatuurlijk geloof ontbraken, evenals instellingen die dergelijke overtuigingen ondersteunden, concludeerden ze dus dat er in de bredere zin van het woord geen enkele samenleving zonder religie was. Het begrip “religie” ging verschijnselen betekenen die meer

op elkaar leken dan dezelfde identiteit hadden en religie werd niet langer gedefinieerd in termen die hoorden bij één bepaalde traditie. De concrete aspecten die betrekking hadden op het christendom en die als essentieel waren beschouwd voor de definitie van religie, werden nu gezien als alleen maar voorbeelden van wat een definitie kan inhouden. De gedetailleerde beschrijving van dergelijke concrete elementen werd vervangen door abstractere formuleringen die een veelheid aan geloofssystemen, praktijken en instituties omvatten die weliswaar niet identiek waren, maar wel dezelfde functie hadden. Het besef ontstond dat elke samenleving geloofsovertuigingen had die, hoe uiteenlopend ook, de bekende empirische werkelijkheid overstegen en gebruiken waarmee de mens in contact kon komen, of een relatie aan kon gaan, met het bovennatuurlijke. In de meeste samenlevingen waren mensen die daarvoor speciale functies bekleedden. Men kwam tot de erkenning dat al die elementen samen religie vormden.

I.VI. RELIGIEUZE DIVERSITEIT IN TRIBALE SAMENLEVINGEN

Betrekkelijk kleine, tribale samenlevingen kennen vaak uitermate complexe rituelen en mythen die doorgaans niet één overzichtelijk en samenhangend stelsel vormen. Religie is onderhevig aan verandering en het aantal mythen en rituelen vermeerderd naarmate een samenleving contact heeft met buurlanden of mensen die het land binnenvallen. Verschillende rituelen en geloofsovertuigingen kunnen bij verschillende situaties horen (zoals bijv. het opwekken van regen, ervoor zorgen dat de oogst goed is en dieren en vrouwen vruchtbaar zijn; voor bescherming zorgen; betrekkingen aangaan; mensen van een bepaalde leeftijd of personen inwijden, enz.). Al dergelijke activiteiten zijn gericht tot bovennatuurlijke instanties (ongeacht hoe die gedefinieerd worden) en worden door geleerden erkend als religieus.

I.VII. RELIGIEUZE DIVERSITEIT IN ONTWIKKELDE SAMENLEVINGEN

De geloofsovertuigingen en -gebruiken in technisch meer ontwikkelde landen zijn over het algemeen uitvoeriger verwoord en tonen meer onderlinge samenhang en overeenkomsten, maar zelfs daar blijft sprake van diversiteit. In geen enkele van de grote wereldreligies is een theologisch systeem dat – of schematisering van geloofsovertuigingen die – te maken heeft met het bovennatuurlijke, geheel samenhangend. Er zijn altijd onverklaarde overblijfselen. Er zijn ook restanten van vroegere religieuze opvattingen, zoals die afkomstig uit de volksreligie, die standhouden onder de bevolking. In de heilige boeken van alle grote religies komen interne tegenstrijdigheden en inconsequenties voor. Onder andere daardoor ontstaan meningsverschillen tussen religieuze specialisten, die afwijkende en

soms onverenigbare interpretaties en afwijkende principes omarmen; hierdoor ontstaan verschillende tradities, zelfs binnen het religieuze gebied, waarvan algemeen wordt aangenomen dat het orthodox is.

I.VIII. DE ONTWIKKELING VAN RELIGIEUS PLURALISME

In ontwikkelde samenlevingen moet de opzettelijke en bewuste afscheiding van orthodoxie als een normaal verschijnsel worden beschouwd. Christenen, joden en moslims zijn niet alleen binnen de orthodoxie verdeeld, maar ook als gevolg van andersdenkende groepen die elke vorm van orthodoxie verwerpen en afwijkende geloofsgebruiken volgen (of religie zelfs helemaal verwerpen). Een afwijkende mening valt het meest op in situaties van religieuze exclusiviteit, dus daar waar het individu, dat een religie aanhangt, niet loyaal mag zijn aan andere religies – dit wordt vooral in de joods-christelijke-islamitische traditie streng vereist. Als de staat niet langer voorschrijft welke religie moet worden aangehangen, worden afwijkende religieuze instellingen getolereerd en hebben deze, zoals in Europese landen ook het geval is, bepaalde voorrechten gekregen en genieten in veel gevallen de algemene vrijheid van religie die in de Verenigde Staten grondwettelijk omarmd wordt. De situatie waarin tegenwoordig veel verschillende religies naast elkaar bestaan, staat bekend onder de naam “religieus pluralisme”.

I.IX. NORMATIEVE EN OBJECTIEVE BENADERINGEN VAN RELIGIE

Kenmerkend voor religie zijn bepaalde verhalen (mythen) en uitspraken over het bovennatuurlijke, die het geloof een richting moeten geven. Ze schrijft rituelen voor. Ze geeft ondersteuning aan instituties (uiteenlopend van geregelde relaties op persoonlijk niveau of als een complex systeem van gedrag en procedures, tot onderhoud van het kerkgebouw). Soms stelt religie ook morele gedragsregels vast, ofschoon de strikte toepassing daarvan en de daaraan verbonden sancties aanzienlijk variëren. Religie definieert echter ten minste verplichtingen en belooft voor de navolging daarvan beloningen in de vorm van door het bovennatuurlijke geleverde voordelen. Religie is een normatief systeem. Religieuze leermeesters (in het christendom “theologen” – maar die term is niet altijd van toepassing op andere religies) moeten deze normen per se onderschrijven en opleggen. Daarentegen beschouwen sociale wetenschappers de waarden die een religie uitdraagt als louter feiten en doen daar verder geen uitspraken over. Deze benadering lijkt op die van de wettelijke formulering, waarin naar voren komt dat de wet geen onderscheid maakt tussen religies. Omdat religie normatief is en in verstandelijke zin hoofdzakelijk het domein is geweest van theologen, bestaat er in alle ontwikkelde samenlevingen een nalatenschap van geleerde taal over religie die het

normatieve stempel van religieuze aanhanging draagt. Het lijkt van essentieel belang om hier de waarde-voorkeur, die impliciet is aan een dergelijke taal, te vermijden en de terminologie van de sociale wetenschappen te gebruiken, waarbij we proberen voldoende begrip te hebben voor hen die zich met religie bezighouden.

I.X. “GELEENDE” TERMINOLOGIE

Vroege definities en beschrijvingen van de essentiële aspecten van religie gebruikten vaak termen die geleend waren van de religieuze tradities van degenen die ze formuleerden. Tegenwoordig erkent men dat het gebruik van termen die specifiek zijn voor één religie een verstoord beeld moet geven van andere religies en vaak verkeerde veronderstellingen kan inhouden. Begrippen die in de ene culturele en religieuze traditie zijn ontstaan, zullen de functioneel gelijke maar formeel onderscheidende religieuze elementen in een andere verkeerd interpreteren. Voorbeelden daarvan zijn “de boeddhistische kerk”, “het moslim priesterschap”, of, verwijzend naar de drie-eenheidsleer, “christelijke goden”. Ook is het zo, dat hoewel eerbied, onderdanigheid, bezinning of toewijding in alle moderne religies voorkomen, waarnemers deze niet altijd hebben erkend als vormen van verering, aangezien deze term in het westen immers zwaar beladen is met christelijke vooroordelen en voorschriften betreffende juist gedrag en juiste wijze van handelen. Zo komt het functionele equivalent van christelijke verering om de gemoedsgesteldheid van aanbidders te bevorderen bijvoorbeeld ook voor in het boeddhisme, maar heeft daar een afwijkende vorm en wordt gewoonlijk in andere termen beschreven. Als religies op voet van gelijkwaardigheid moeten worden behandeld, dan moet de verscheidenheid aan religieuze verschijnselen dus in abstracte termen worden weergegeven.

I.XI. HET INHERENTE TEKORTSCHIETEN VAN ABSTRACTE OF OBJECTIEVE ANALYSE

Dit abstracte taalgebruik, dat als “klinisch” kan worden beschouwd, in de zin dat het niet beïnvloed wordt door de specifieke tradities van één religie, zal er onvermijdelijk niet in slagen alle intrinsieke eigenschappen van een bepaalde religie te omvatten, maar is noodzakelijk om vast te stellen of een fenomeen zich al dan niet terecht als religie presenteert. Het zal noch alle cognitieve noch alle emotionele aspecten van geloofsovertuiging, symbolisme en instellingen omvatten. Deze sociaal-wetenschappelijke benadering biedt de mogelijkheid tot objectieve vergelijking en verklaring, maar maakt niet de innerlijke betekenis of emotionele aantrekkingskracht kenbaar die een religie voor haar eigen aanhangers heeft, en probeert dat ook niet.

II. DE CRITERIA VAN RELIGIE

II.1. DE VOORNAAMSTE KENMERKEN VAN RELIGIE

In overeenstemming met de voorgaande overwegingen kunnen we nu in abstracte en algemene termen de belangrijkste kenmerken van religie aangeven. Het volgende heeft niet de bedoeling een universeel toepasbare definitie te zijn, maar eerder een opsomming van kenmerken en functies die we vaak bij religie tegenkomen en die als zodanig geïdentificeerd worden. Deze zijn:

- (a) het geloof in een hogere macht (of machten), die de normale zintuiglijke waarneming te boven gaan en zelfs een geheel vooronderstelde orde van zijn kan/kunnen omvatten;
- (b) het geloof dat zo'n hogere macht niet alleen invloed uitoefent op de fysieke en sociale wereld, maar er ook rechtstreeks op inwerkt en deze mogelijk ook geschapen heeft;
- (c) het geloof dat op bepaalde momenten in het verleden een duidelijke bovennatuurlijke ingreep in zaken die de mens betreffen, heeft plaatsgevonden;
- (d) er wordt vanuit gegaan dat bovennatuurlijke machten toezicht hebben gehouden op de geschiedenis van de mens en zijn bestemming: wanneer deze machten worden afgebeeld als op mensen gelijkend, dan worden hen doorgaans specifieke doelstellingen toegeschreven;
- (e) het geloof wordt gehandhaafd dat het geluk van de mens in, en na, dit leven (of levens) afhangt van relaties aangegaan met, of in overeenstemming met, deze bovennatuurlijke instanties;
- (f) vaak, maar niet altijd, wordt geloofd dat bovennatuurlijke machten op willekeurige wijze de lotsbestemming van een individu kunnen bepalen, maar indien een individu zich op voorgeschreven wijze gedraagt, kan hij zowel zijn huidige als toekomstige leven(s) beïnvloeden;
- (g) er zijn voorgeschreven handelingen voor individuele, collectieve of symbolische verrichtingen – namelijk rituelen;

- (h) opvattingen over verzoening houden stand (zelfs bij ontwikkelde religies), waarmee individuen of groepen speciale hulp van bovennatuurlijke bronnen kunnen afsmecken;
- (i) uitdrukkingen van vroomheid, dankbaarheid, onderdanigheid of gehoorzaamheid worden door de gelovigen aangeboden of in sommige gevallen van hen geëist, gewoonlijk in tegenwoordigheid van symbolische voorstellingen van de bovennatuurlijke vertegenwoordiger(s) van het geloof;
- (j) taal, objecten, plaatsen, gebouwen of seizoenen die met het bovennatuurlijke worden geïdentificeerd, worden heilig verklaard en kunnen op hun beurt objecten van verering worden;
- (k) er zijn regelmatig terugkerende rituele verrichtingen of uiteenzettingen, uitdrukkingen van vroomheid, festiviteiten, vasten, collectieve boetedoening, bedevaart en heropvoeringen of herdenkingen van episodes uit het aardse leven van goden, profeten of grote leermeesters;
- (l) gelegenheden tot verering en uiteenzetting van leerstellingen leiden tot het ervaren van gemeenschapszin en welwillende relaties, broederschap en gezamenlijke identiteit;
- (m) gelovigen worden vaak morele regels opgelegd, hoewel deze op verschillende gebieden verwoord kunnen zijn in legale of ritualistische termen of meer uitgedrukt als overeenstemming met de geest van een minder specifieke, hogere ethiek;
- (n) oprechtheid van de doelstelling, onafgebroken toewijding en levenslange overgave zijn normatieve vereisten;
- (o) in overeenstemming met hun handelen, verzamelen gelovigen plus- of minpunten waar een morele economie van beloning en straf bij hoort. De exacte kern tussen handeling en gevolg varieert van automatische effecten van bepaalde veroorzakingen tot het geloof dat persoonlijke minpunten geannuleerd kunnen worden door toegewijde en rituele handelingen, door biecht en berouw, of door speciale tussenkomst van bovennatuurlijke instanties;

- (p) er bestaat gewoonlijk een speciale klasse religieuze functionarissen die dienen als bewakers van heilige voorwerpen, geschriften en plaatsen; specialisten in de leer en rituele en pastorale begeleiding;
- (q) zulke specialisten ontvangen meestal een vergoeding voor hun diensten, door hulde, een beloning voor bepaalde diensten of een vastgesteld salaris;
- (r) wanneer specialisten zich wijden aan de systematisatie van de leer, wordt regelmatig beweerd dat religieuze kennis oplossingen biedt voor alle problemen en de betekenis en het doel van het leven verklaart, vaak met inbegrip van de beweerde verklaringen van de oorsprong en werking van het fysische universum en de menselijke psychologie;
- (s) voor religieuze kennis en instituten wordt legitimiteit geclaimd door verwijzing naar onthulling en traditie: vernieuwing wordt meestal gerechtvaardigd als herstel; en
- (t) claims ten aanzien van de waarheid van de leerstellingen en de doelmatigheid van rituelen worden niet aan praktische testen onderworpen, aangezien de doelen uiterst bovenzinnelijk zijn en geloof vereist is, zowel voor de doelen en de willekeurige manieren die aanbevolen worden voor het bereiken ervan.

Deze aspecten moeten niet worden beschouwd als *noodzakelijke* voorwaarden, maar als mogelijkheden: het zijn verschijnselen die we vaak aantreffen in de praktijk. Ze kunnen beschouwd worden als een inventarisatie van mogelijkheden.

II.II. NIET-ESSENTIËLE KENMERKEN VAN RELIGIE

De voorgaande inventarisatie is omschreven in uitermate abstracte en algemene termen. Religies zijn echter historische eenheden en geen logische constructies. Ze omvatten zeer uiteenlopende organisatorische principes, gedragscodes en geloofspatronen. Op veel punten is generalisatie echter niet gemakkelijk en wanneer de (vaak onbewuste) vooroordelen van de christelijke traditie eenmaal terzijde worden geschoven, wordt duidelijk dat veel van de concrete aspecten die, op basis van het christelijke model, als *noodzakelijke voorwaarden* van religie beschouwd kunnen worden, bij andere geloofsovertuigingen in feite niet aangetroffen worden. In de voorgaande inventarisatie is zinspeling op een opperwezen vermeden, omdat

dat begrip voor theravada-boeddhisten (en voor veel mahayana-boeddhisten), jaoïsten en jaïnisten geen waarde heeft. De verering, waar eerder naar verwezen wordt, heeft in het boeddhisme totaal verschillende implicaties dan voor aanbidders in het christendom. In de inventarisatie wordt ook niet verwezen naar credo's, die van speciaal belang zijn voor de christelijke traditie maar niet voor andere religies. Ook de ziel wordt niet genoemd, hoe belangrijk dat begrip in het orthodoxe christendom ook is, omdat de doctrine van de ziel een enigszins twijfelachtige status heeft in de joodse leer en geheel ontkend wordt door enkele christelijke groeperingen (bijvoorbeeld de zevendedags adventisten en jehova's getuigen – welke beide wereldwijd miljoenen aanhangers hebben, en door de broeders in Christus en die puriteinen, met inbegrip van Milton, die bekend waren als moralisten). Er is geen directe verwijzing naar de hel in enige vorm van het idee, dat daarover in het christendom werd ontwikkeld, aangezien dit punt in het jodendom ontbreekt. Naar het leven na de dood wordt verwezen in enkel- of meervoudige vorm (leven, levens) om tegemoet te komen aan de beide christelijke varianten van zielsverhuizing en wederopstanding, alsmede aan de enigszins van elkaar verschillende uiteenzettingen over reïncarnatie in het boeddhisme en het hindoeïsme. Geen van deze specifieke aspecten zijn essentieel voor de *korte en bondige* definitie van religie.

III. NIET-THEÏSTISCHE GELOOFSOVERTUIGINGEN

III.I. THEÏSME IS GEEN ESSENTIEEL KENMERK VAN RELIGIE

Het staat vast dat theïsme (dat wil zeggen monotheïsme, polytheïsme en pantheïsme) geen essentieel kenmerk van religie is. Zowel door geleerden als leken worden geloofsovertuigingen die duidelijk niet-theïstisch zijn, beschouwd als religies. Hieronder volgen voorbeelden van dergelijke religies.

III.II. BOEDDHISME – EEN NIET-THEÏSTISCHE RELIGIE

Het boeddhisme is geen stelsel van theïstische geloofsovertuiging maar is algemeen erkend als religie, zelfs hoewel het scherp contrasteert met het christendom. Terwijl boeddhisten het bestaan van goden niet ontkennen, worden deze wezens geen rol toegeschreven die op enige manier die van opperwezen of schepper benadert. Zelfs in de Japanse Pure Land sekten (jodoshu en jodoshinshu), die nadrukkelijk het idee aanhangen van de Boeddha zelf als redder, wordt de Boeddha niet beschouwd als een schepper-god.

III.III. DE DOCTRINES VAN HET THERAVADA-BOEDDHISME

Het theravada-boeddhisme wordt vaak beschouwd als de traditie van het boeddhisme die de oorspronkelijke leerstellingen van Gautama Boeddha het dichtst benadert. Zijn doctrines tonen weinig gelijkenis met de stellingen van het christendom of andere monotheïstische religies. In geen van de leerstellingen van het theravada-boeddhisme wordt het bestaan van een opperwezen of een schepper-god aangegeven. In plaats van als het product van een schepper-god wordt de waarneembare wereld gezien als onstoffelijk en de mens als net zo vluchtig, zonder onsterfelijke ziel. Het hele bestaan wordt gekenmerkt door lijden en de boeddhistische leerstellingen trachten de mens uit die staat te bevrijden. De huidige omstandigheden van de mens zijn een gevolg van zijn karma, de wet van oorzaak en gevolg, volgens hetwelk daden uit eerdere levens de ervaring in de volgende levens vrijwel geheel bepalen. Aangezien levens als schakels in een oorzakelijke keten zijn, bestaat er een “conditionele originatie” van elke wedergeboorte. De mens ontstaat dus niet door een schepper-god, en er bestaat ook geen enkel begrip van een schepper-god, aangezien alleen verlichting de mens in staat zal stellen om bevrijd te worden van het lijden van de keten van wedergeboorten. Elke mens moet het pad van verlichting zelf opgaan, geleid door religieuze instructie. Het boeddhisme ontkent het bestaan van goden als zodanig niet, maar deze wezens zijn geen objecten van aanbidding en ze vervullen geen speciale rol. (Ze zijn restanten en uitvloeisels van andere religieuze tradities die het boeddhisme mogelijk heeft gemaakt.) Hoewel in het theravada-boeddhisme begrippen van een schepper-god en een redder-god, een onsterfelijke ziel en eeuwige bestraffing allemaal ontbreken, werd het boeddhisme niettemin gemakkelijk en universeel de status van wereldreligie toegekend.

III.IV. HET JAÏNISME IS EEN ATHEÏSTISCHE RELIGIE

Het jaïnisme is een erkende religie in India en in andere landen waar het beoefend wordt en wordt meestal opgenomen in de lijst van (gewoonlijk elf) grote religies. Sir Charles Eliot schreef erover: “Het jaïnisme is atheïstisch, en dit is meestal niet verontschuldigend of controversieel, maar geaccepteerd als een natuurlijke religieuze houding”. Hoewel jaïnisten het bestaan van *deva's*, godheden niet ontkennen, worden deze wezens, net als menselijke wezens, geacht onderhevig te zijn aan de wetten van transmigratie en verval en bepalen ze het lot van de mens niet. Jaïnisten geloven dat zielen individueel en oneindig zijn. Ze zijn geen deel van een universele ziel. Zielen en materie worden noch gecreëerd noch vernietigd. Verlossing wordt bereikt door de bevrijding van de ziel van de vreemde elementen (karma's) die haar omlaag halen – elementen die toegang tot de ziel krijgen door de passionele daden van de

persoon. Dergelijke daden leiden tot wedergeboorte onder dieren of stoffelijke substanties: verdienstelijke daden leiden tot wedergeboorte onder de deva's. Boosheid, trots, bedrog en begeerte zijn de belangrijkste obstakels voor bevrijding van de ziel, maar de mens bepaalt zijn eigen lot. Door zichzelf te beheersen en geen enkel ander wezen kwaad te doen en door een ascetisch leven te leiden, kan hij wedergeboorte als deva bereiken. Voor de vrome gelovige bestaan de morele regels uit het tonen van vriendelijkheid zonder deze terug te verwachten; zich verheugen in het geluk van anderen; proberen de nood van anderen te verlichten; en sympathie te tonen voor de crimineel. Zelfvernedering vernietigt verzameld karma.

III.V. DE SANKHYA-SCHOOL VAN HET HINDOEÏSME – EEN NIET-THEÏSTISCHE RELIGIE

De hindoereligie erkent zes oude en verschillende scholen als orthodox. Eén ervan, sankhya, is noch theïstisch noch pantheïstisch. Evenals het jaïnisme, onderwijst sankhya dat oermaterie en de individuele ziel beide niet geschapen en onvernietigbaar zijn. De ziel kan bevrijd worden door de waarheid te weten over het universum en de beheersing van de begeerten. In sommige teksten ontkent sankhya het bestaan van een persoonlijke oppergodheid, elk concept van godheid wordt beschouwd als overbodig en potentieel tegenstrijdig, aangezien de werking van karma de menselijke aangelegenheden stuurt tot het punt waar hij zelf kan bepalen dat hij bevrijding zoekt. De vier doelen van sankhya zijn gelijk aan die van het boeddhisme: het lijden kennen, waar de mens zich van moet bevrijden; het ophouden van lijden tot stand brengen; de oorzaak van lijden waarnemen (er niet in slagen om onderscheid te maken tussen de ziel en materie); en de manier leren om bevrijding te realiseren, namelijk, kennis onderscheiden. Net als andere scholen onderwijst sankhya het principe van karma: wedergeboorte is een gevolg van iemands handelingen en verlossing is ontsnapping uit de cyclus van wedergeboorten.

III.VI. HET NIET-THEÏSTISCHE KARAKTER VAN SANKHYA

Sankhya omarmt een vorm van dualisme die niet draait om het bestaan van een god of goden. Dit is niet het christelijke dualisme van goed en kwaad, maar een radicaal onderscheid tussen ziel en materie. Beide zijn niet gemaakte, oneindig bestaande dingen. De wereld is een gevolg van de evolutie van materie. De ziel is echter onveranderlijk. De ziel lijdt omdat ze gevangen zit in materie; die gevangenschap is echter een illusie. Wanneer de ziel zich eenmaal bewust wordt dat ze geen deel uitmaakt van de materiële wereld, dan bestaat de wereld niet langer voor die bepaalde ziel en is ze vrij. Volgens de sankhya-theorie is materie onderhevig aan evolutie, oplossing en rust. Bij het evolueren brengt materie intelligentie, individualiteit, de

zintuigen, morele eigenschappen, de wil en een principe, dat de dood overleeft en een verhuizing ondergaat, voort. Door met de ziel verbonden te zijn, wordt het fysieke organisme een levend wezen. Alleen in deze verbinding wordt bewustzijn gerealiseerd: noch materie noch de ziel op zich is bewust. Hoewel de ziel een vitaliserend element is, is ze op zich niet het leven, dat in de dood eindigt, noch is ze leven dat van het ene bestaan in het andere overgaat. Hoewel ze zelf niet handelt of lijdt, reflecteert de ziel het lijden dat plaatsvindt, ongeveer zoals een spiegel reflecteert. Ze is niet het intellect maar een oneindige en passieloze entiteit. Er zijn ontelbare zielen en ze zijn allemaal verschillend van elkaar. Het doel van de ziel is zich te bevrijden van waanbeelden en zo van gevangenschap. Eenmaal bevrijd is de staat van de ziel gelijk aan nirwana in het boeddhisme. Een dergelijk bevrijden kan vóór de dood plaatsvinden en de taak van degene die bevrijd is, is het onderwijzen van anderen. Na de dood is er een mogelijkheid tot totale bevrijding zonder dreiging van wedergeboorte. Sankhya heeft geen bezwaar tegen geloof in populaire godheden, maar deze maken geen deel uit van haar functie-opdracht. Het is kennis van het universum die verlossing brengt. In deze zin staan controle van de begeerten en niet moreel gedrag centraal. Goede werken kunnen slechts een lagere vorm van geluk teweegbrengen. Opoffering is evenmin effectief. Noch ethiek noch rituelen zijn van belang in de gang van zaken bij sankhya.

III.VII. DE ONTOEREIKENDHEID VAN EEN THEÏSTISCH CRITERIUM

Uit de voorgaande voorbeelden van religieuze geloofsovertuigingen blijkt dat geloof in een opperwezen of enige andere vorm van theïsme geen toereikend criterium van religie is. Ondanks het aanhoudende, ouderwetse vooroordeel van sommige christelijke verslaggevers, zou dit punt in het algemeen meteen bevestigd worden door vergelijkende religieuzen en sociologen van religie. De status van religie zou niet onthouden worden aan het boeddhisme, het jainisme of de sankhya-school van het hindoeïsme, ondanks het ontbreken van enig idee van een opperwezen of schepper.

III.VIII. HET GEVAL VAN TAOÏSME

Ook het taoïsme wordt algemeen erkend als religie, en wordt gewoonlijk opgenomen in boeken over vergelijkende religie, ondanks de moeilijkheid om zijn centrale overtuigingen in een samenhangende vorm weer te geven. In tegenstelling tot geopenbaarde religies, gebruikte het taoïsme verering van de natuur, mysticisme, fatalisme, politieke rust, magie en verering van voorouders. Het werd in China al eeuwen geleden als een georganiseerde religie erkend, met tempels, verering en geestelijken. Het verkreeg begrippen van bovennatuurlijke wezens, met inbegrip van de Jade Emperor, Lao-tse, Ling Po (marshal van bovennatuurlijke wezens),

samen met de acht onsterfelijken van de Chinese folklore, onder wie de stadsgod en de god van het hart, samen met ontelbare geesten. Het taoïsme heeft echter geen schepper, een reddende god van de christelijke soort en een verwoorde theologie en kosmologie.

IV. RELIGIEUZE TAAL EN DE ONTWIKKELING VAN CHRISTELIJKE THEOLOGIE

IV.I. DE ONTWIKKELING VAN RELIGIEUZE IDEEËN

Het geval van taoïsme illustreert het feit dat religies niet opkomen als volwaardige stelsels van geloofsovertuiging, gebruiken en organisatie. In al deze opzichten ondergaan ze ontwikkelingsprocessen, en gaan soms elementen omarmen die geheel tegengesteld zijn aan eerdere standpunten. Zo hebben bepaalde bisschoppen van de Engelse kerk bijvoorbeeld decennialang afstand genomen van het geloof in zulke centrale leerstellingen van het geloof als de onbevleete ontvangenis, de verrijzenis van Jezus en de wederkomst. Een ander voorbeeld is het veranderend idee van God, zoals blijkt uit de joods-christelijke geschriften, van de stamgod van de oude Israëliërs tot een veel meer spiritueel gericht en universeel wezen in de geschriften van de latere profeten en in het Nieuwe Testament. Verzoening van de verschillende afbeeldingen van godheid waren aanleiding tot meningsverschillen binnen en tussen kerken en bewegingen in het christendom en de fundamentele veronderstellingen zijn in de loop van de christelijke geschiedenis gestaag veranderd. Fundamentele veranderingen van het begrip van de christelijke God komen zelfs tegenwoordig nog voor.

IV.II. RECENTE THEOLOGISCHE HERWAARDERING VAN GOD

Een zo'n belangrijke denkstroming, die grote gevolgen voor de status van het christendom heeft en enige invloed op de onderhavige kwesties, is de breed verbreide weerspreking van het idee dat er een opperwezen kan zijn van de soort zoals dat traditioneel door de christelijke kerk wordt geprezen. Deze stroom van meningen die door een aantal van de meest vooraanstaande theologen bevorderd wordt, komt vooral uit de teksten van Dietrich Bonhoeffer en Paul Tillich. Voor de huidige doelstellingen kan deze het beste geïllustreerd worden met de meest populaire en invloedrijke uitingen ervan. In 1963 vatte de toenmalige (anglicaanse) bisschop van Woolwich, J.A.T. Robinson, deze stroming van theologisch denken samen in zijn bestseller *Honest to God*. De bisschop gaf de argumenten voor het

opzij zetten van het idee van God als een persoonlijk wezen, dat “daar ergens” bestond en bestreed het hele idee van “christelijk theïsme”.

IV.III. BEWIJS VAN CHRISTELIJK ATHEÏSME – ROBINSON

De volgende citaten maken duidelijk in welke mate de bisschop en zijn collega's afweken van de traditionele veronderstellingen met betrekking tot monotheïsme, zoals gekoesterd door leken en de wet.

Ter ondersteuning van zijn argumenten citeerde de bisschop Bonhoeffer als volgt:

De mens heeft geleerd met alle belangrijke vragen om te gaan zonder, als werkhypothese, toevlucht te zoeken tot God. Bij vragen over wetenschap, kunst, en zelfs ethiek, is dit een begrip geworden, dat men nauwelijks nog durft te betwifelen. Ongeveer de laatste honderd jaar geldt dit echter ook steeds meer voor religieuze vragen: het wordt steeds duidelijker dat alles ook zonder “God” doorgaat, net als voorheen. (pag. 36)

Van Tillich citeert de bisschop het volgende:

...je moet al het traditionele, wat je over God geleerd hebt, vergeten, misschien zelfs wel het woord op zich. (pag. 47)

Waar de bisschop aan toevoegt:

Wanneer Tillich ‘diepgaand’ over God spreekt, dan spreekt hij over niemand anders. Dan spreekt hij over ‘de oneindige en onuitputtelijke diepte en beweegreden van het hele bestaan...’ (pag. 46)

Voor zichzelf zegt de bisschop:

...zoals hij (Tillich) zegt heeft het theïsme, zoals het gewoonlijk begrepen wordt, van ‘God een hemelse, geheel perfecte persoon gemaakt, voorzitter van de wereld en de mensheid’ (pag. 39)...Ik ben ervan overtuigd dat Tillich terecht zegt dat het protest van het atheïsme tegen zo’n hoogste persoon juist is. (pag. 41)

De bisschop citeert de leek theologisch schrijver, John Wren-Lewis, goedkeurend:

Het is niet alleen dat de Oude Man in de Hemel slechts een mythologisch symbool is voor het oneindige verstand achter de schermen, noch dat dit wezen eerder welwillend is dan angstaanjagend: deze hele manier van denken is in feite verkeerd, en als zo'n wezen echt zou bestaan, dan zou hij de duivel in eigen persoon zijn. (pag. 42-43)

Om dit punt te versterken, zegt de bisschop:

We zullen uiteindelijk niet beter in staat zijn om de mens te overtuigen van het bestaan van een God “daar ergens”, die ze in moeten roepen om hun leven op orde te brengen, dan ze ervan te overtuigen dat ze de goden van Olympus serieus moeten nemen. (pag. 43)... zeggen dat “God persoonlijk is”, is zeggen dat persoonlijkheid uitermate belangrijk is in de samenstelling van het universum, dat we in persoonlijke relaties de uiteindelijke betekenis van het bestaan raken zoals we dat nergens anders doen. (pag. 48-49)

Onderscheid makend, zoals theologen dat doen, tussen realiteit en bestaan, beweerde de bisschop dat God uitermate reëel was, maar dat hij niet bestond, aangezien bestaan eindigheid in ruimte en tijd inhield, deel van het universum zijn.

IV.IV. BEWIJS VAN CHRISTELIJK ATHEÏSME – VAN BUREN

In hetzelfde jaar, 1963, schreef Paul van Buren, Amerikaans theoloog, *The Secular Meaning of the Gospel*, dat ook Bonhoeffer's concept van het “religieloos christendom” bevatte, namelijk dat het christendom geen religie is. Nog sterker dan Robinson eiste Van Buren dat het christendom niet langer begrepen zou worden als op enige manier gebonden aan een geloof in God. Hij stelde voor om alle theologische verwijzingen naar god te verwijderen. Hij was van mening dat “...eenvoudig letterlijk theïsme verkeerd is en gekwalificeerd letterlijk theïsme betekenisloos is”. (pag. 100) Aan de ander kant zou men vast kunnen houden aan de menselijkheid van de man, Jezus, “...de kwestie van zijn goddelijkheid in het midden latend”. De door Van Buren geopperde theologie werd christelijk atheïsme genoemd. De evangeliën gingen niet over God maar over Jezus en Jezus moest als mens erkend worden. Alle claims dat het christendom een religie was met een verplichting aan een opperwezen, werden door professor Van Buren dus opzijgezet, net zoals dergelijke claims ook opzijgezet werden door de theologen van de “Death of God” school, die in dezelfde periode bestond en een andere stroming van theologisch denken vertegenwoordigde.

IV.V. DE HERWAARDERING VAN JEZUS

Ook in theologische kringen vond herinterpretatie van het Nieuwe Testament en van de persoon van Jezus plaats, zeker vanaf de tijd van Albert Schweitzer die in 1906 een werk publiceerde met de vertaalde Engelse titel van *The Quest of the Historical Jesus*. Schweitzer onthulde Jezus als een joodse profeet met ietwat misleide ideeën en heel erg een kind van zijn tijd. Een radicaler proces van kritische “ontmythologisering” werd ondernomen door Rudolf Bultmann die begin jaren 40 van de vorige eeuw aantoonde in welke mate de evangeliën beïnvloed waren door de belangrijkste mythes in de tijd waarin ze geschreven werden. Hij toonde verder aan hoe weinig van de begrippen die in de evangeliën voorkwamen voor de 20e-eeuwse mens acceptabel waren. Bultmann zelf probeerde voor de mensheid een boodschap uit het Nieuwe Testament te bewaren, grotendeels in termen van de Duitse existentialistische filosofie. Het christendom werd een gids voor het morele leven van het individu, maar het was niet langer geloofwaardig als een instituut met leerstellingen over wat God gemaakt had en zijn besturen van de wereld. Het toenemende effect van Bultmann’s werk zorgde voor nieuwe twijfels over de traditionele bewering dat Jezus God in menselijke gedaante was. Toen werden twijfels gezaaid over alle christologische leerstellingen van de kerk. De historische relativering van deze benadering werd opnieuw weergegeven in een werk getiteld *The Myth of God Incarnate* (bewerkt door Professor John Hick), uitgegeven in 1977, waarin een aantal van de meest vooraanstaande anglicaanse theologen het traditionele Chalcedonische gezichtspunt met betrekking tot de relatie van God met de man, Jezus, betwistten. De moderne theologen konden maar moeilijk geloven dat God mens was geworden, op de wijze waarop christelijke leerstellingen dat gedurende de voorbije 15 eeuwen hadden bevestigd.

IV.VI. ER WORDT GEZEGD DAT HET CHRISTENDOM GEEN RELIGIE IS

Deze verschillende stromingen van theologische meningen – de overwogen afwijzing van het begrip van een persoonlijke God; het opzij zetten van het theïsme; de nieuwe benadrukking van het relativisme van de Bijbel; en de betwisting van de geaccepteerde begrippen van de aard van Christus en zijn relatie tot de godheid – leiden allemaal tot een ernstige afwijking van het verkregen begrip van het christelijke geloof. Het christendom, dat zo lang het onvoorwaardelijke model in Europa was geweest voor het begrip van hoe een religie zou moeten zijn, verklaarde nu dat het zelf geen religie was. De criteria, waarmee religie eerder werd gedefinieerd, werden nu in twijfel getrokken.

V. DE SOCIALE EN MORELE FUNCTIES VAN RELIGIE

V.I. MODERNE RELIGIE EN VERANDERENDE SOCIALE FUNCTIES

De concrete elementen uit het traditionele maar blijkbaar ouderwetse christelijke begrip van waar een religie uit zou kunnen bestaan, latend voor wat ze zijn, kunnen we kort verwijzen naar de kenmerken van religie die in de niet-normatieve sociologische studies van het onderwerp benadrukt worden. Terwijl ze het belang van de substantieve betrokkenheid bij het bovennatuurlijke (of super empirische) niet negeren, benadrukken sociale wetenschappers de functies die religies vervullen. Een religie creëert, versterkt of bevordert de sociale solidariteit in de groep en voorziet die groep van een gevoel van identiteit. In de woorden van Peter Berger voorziet ze in: “een door mensen geconstrueerd universum van betekenis”, dat een intellectueel en moreel raamwerk wordt, ten opzichte waarvan ideeën en handelingen beoordeeld kunnen worden. Als religie – gezien de ontwikkeling van de wetenschap – noodgedwongen bepaalde theorieën van ontstaan en kosmologie opzij zet, blijft ze verklaringen bieden van welke doelen eigen zijn aan het universum en in een mensenleven.

V.II. MODERNE RELIGIE EN DE ETHIEK VAN VERANTWOORDELIJKHEID

Naarmate de algemene bevolking van de Westerse wereld zich verder ontwikkeld heeft, werden moderne religies geneigd om minder nadruk te leggen op de doctrines betreffende God, het ontstaan, de zonde, reïncarnatie, verrijzenis, enz., en meer nadruk op dingen als een ethiek van sociale en persoonlijke verantwoordelijkheid; het voorzien in een gevoel van ultieme betekenis en doel; de bron van persoonlijke leiding; en de weg naar persoonlijke ontplooiing in deze wereld.

V.III. MODERNE RELIGIE EN BETROKKENHEID BIJ SOCIALE PROBLEMEN

De toegenomen zorg over pastorale zorg begon halverwege de 19e eeuw in Groot-Brittannië, maar wordt nu tot uiting gebracht in vele nieuwe vormen van gespecialiseerde pastorale zorg, zoals industrieel pastoraat, en werk in ziekenhuizen en gevangenissen, en in gespecialiseerde counseling, zoals bijvoorbeeld bij huwelijksbegeleiding, christelijke genezing, zorg voor verslaafden en voor mensen die mogelijk zelfmoord willen plegen. Advies over fysieke en geestelijke gezondheid, seksuele- en gezinsproblemen, onderwijs- en werkrelaties zijn bijna alledaagse kwesties geworden in veel religieuze literatuur in veel geloofsgezindten, en opvallend ook in relatief recent gevestigde sekten en gezindten.

V.IV. MODERNE RELIGIE EN LEVENSVARBETERING

Bij sommige nieuwe religieuze bewegingen is de claim om mensen van een gevoel van zin en doel in het leven te bezorgen, een duidelijk speerpunt geworden. Dergelijke bewegingen voorzien vaak in een veelomvattend, en vaak ingewikkeld, metafysisch systeem, waarbinnen hun aanhangers intellectuele antwoorden vinden op belangrijke vragen. Onder dergelijke bewegingen zijn theosofie, antropologie, gurdjieffism, de kosmon faith en new thought-bewegingen. Aangezien in de moderne samenleving de nadruk is verschoven van zorg over het leven na dit leven, zijn nieuwe bewegingen (en in bepaalde mate oudere gevestigde kerken) meer nadruk gaan leggen op activiteiten “in deze wereld” en doelstellingen, en algemene doelen van “levensverbetering”. Het ascetisme van religies die zich ontwikkelden in een wereld van schaarste en natuurrampen is minder passend in een samenleving met een toegenomen rijkdom en een veel bredere sociale planning om natuur- en sociale rampen te voorkomen of verkleinen. De moderne stroming van hedonistische waarden in de wereldlijke samenleving wordt weerspiegeld in religie, en nieuwe religies proberen uitdrukkelijk mensen een beter leven te geven. In de jaren 40 van de vorige eeuw kwam in Amerika een brede stroming van nadruk op positief denken op.

Psychologische technieken voor verhoogde zelfbeheersing, zelfverbetering, hernieuwde motivatie, en een grotere mogelijkheid voor spirituele verrijking, zijn deel gaan vormen van het repertoire van veel religieuze bewegingen, aangezien de samenleving is af gaan zien van de met zonden beladen theologieën die eens in de traditionele christelijke kerken omarmd werden.

V.V. DE RELATIE TUSSEN RELIGIE EN MORALITEIT

Veel religies schrijven meer of minder specifieke regels voor die door aanhangers moeten worden nageleefd. Het soort regels, hoe streng ze worden voorgeschreven en hoe streng de eraan verbonden sancties worden opgelegd, is echter heel verschillend. Bij het jodendom worden de rituelen en vele eventualiteiten van het dagelijkse leven tot in het kleinste detail door regels gestuurd. Bij de islam beïnvloeden religieuze regels verschillende levenssituaties en bieden een wetssysteem voor de samenleving. Elders worden morele regelingen niet afgeleid van specifiek religieuze principes – zoals het geval is bij de Japanse samenleving. Er bestaat geen gewone relatie tussen een stelsel van religieuze doctrine en een morele code. De samenhang tussen religie en moraal in het christendom is één relatiepatroon; dit patroon is echter niet typerend voor andere religieuze stelsels en kan niet verondersteld worden een noodzakelijk model voor een dergelijke relatie te zijn.

V.VI. BOEDDHISME EN MORALITEIT

Bij het theravada-boeddhisme bestaan bijvoorbeeld voorschriften voor monniken en een paar algemene regels die leken worden opgelegd. Een boeddhist mag niet doden, stelen, liegen, onrechtmatige seksuele daden begaan en geen alcohol drinken. Boeddha gaf moreel advies betreffende huishoudelijke taken, gedrag ten opzichte van vrienden en de zorg over zijn/haar echtgenote (-genoot); dit zijn echter aansporingen tot wat gezond verstand genoemd kan worden. Iemand moet verstandig, spaarzaam, bedrijvig en goed voor bedienden zijn, en mensen als vrienden kiezen die hem ervan weerhouden verkeerde dingen te doen en hem aansporen tot juist gedrag. Deze deugden worden opgelegd als verlichte zelfinteresse; ze worden niet onderschreven met het idee van zonde zoals dat in het christendom voorkomt. Het negeren van deze deugden kent geen speciale bestraffingen, behalve dat het slecht karma vormt. Bij het boeddhisme is vermijden van kwaad een kwestie van verlichte zelfinteresse (ten minste op de lange termijn). Religie als zodanig schrijft geen sancties voor. Er bestaat geen wraakzuchtige godheid. Aangezien iemands daden echter iemands status in een toekomstige reïncarnatie bepalen, worden goede daden aangeraden als zijnde in overeenstemming met het achtvoudige pad van verlichting, aangezien ze zullen leiden tot wedergeboorten in betere omstandigheden en vermoedelijk tot de uiteindelijke overstijging van alle wedergeboorten en het bereiken van nirwana. Terwijl het boeddhisme zeker ethische waarden bevat, wordt het individu behoorlijk vrij gelaten in zijn morele gedrag en is dus niet onderhevig aan het soort morele censuur, dat in christelijk verband geldt.

V.VII. HET CHRISTENDOM EN MORALITEIT

In scherpe tegenstelling hiermee omvat het traditionele christendom onder zijn verschillende niveaus van ethische leerstellingen een uitgebreide code van verboden, overtreding waarvan als zonde beschouwd kan worden. De minimale geboden van het vroege jodendom die de belangrijkste overtredingen bevatten, werden uitgebreid met voorschriften met een veel meereisender strekking, vooral met betrekking tot seksualiteit, en dan zowel door Jezus en Paulus. Er waren ook adviezen voor perfectie van een misschien wel onrealistische soort (“Wees daarom perfect”, en meer specifiek, bevelen om je vijanden lief te hebben, “zeven-en-zeventig keer” te vergeven, de andere wang toe te keren, enz.). Wat het begrip zonde betreft werkte het christendom echter een exacte morele code uit. De mens werd van nature voor zondig gehouden, een vreselijke conditie waaruit alleen de voorbeeldige deugdelijkheid en het bovenmenselijke offer van Christus hem konden verlossen. De in het Oude Testament aangegeven gebreken (zich niet aan rituelen houden; onechte motivatie; onrechtvaardigheid; afgoderij; ongehoorzaamheid aan God) werden uitgebreid tot gebrek aan verantwoordelijkheid

en fundamentele tekortkomingen in het menselijke karakter en het geweten. Hoewel het gecreëerde universum niet als van nature zondig werd gezien door Augustinus, was de mens zondig en was het kenmerk van zonde in principe persoonlijk. Dit gezichtspunt bezielde het middeleeuwse katholicisme.

De instelling van de gesproken biecht, de ontwikkeling van een uitgebreide procedure voor boetedoening en later de uitbreiding van het begrip zuiverheid, gaven aan hoe streng zonde werd beschouwd. Terwijl het katholicisme zich sterk uitsprak tegen zonde maar niettemin de zwakheid van de mensheid erkende en daaraan tegemoet kwam door de instelling van de biecht, verwierp het protestantisme dit middel voor het verlichten van schuld. Het calvinisme versterkte de persoonlijke angst van zondaars en wordt toegeschreven dat het een theologiesysteem ontwikkeld heeft, dat leidde tot de internalisering van morele controle en gewetensvorming.

V.VIII. VERANDERINGEN IN DE CHRISTELIJKE HOUDING TEN OPZICHTE VAN ZONDE

Pas in de 19e eeuw begon de christelijke vooringenomenheid ten opzichte van zonde af te nemen. In de loop van die eeuw werd de christelijke vooringenomenheid ten opzichte van hel en verdoemenis gestaag minder, maar tegen die tijd had wereldse moraliteit een autonome invloed op het openbare leven gekregen. In de 20e eeuw werd de strenge victoriaanse moraal sterk getemperd totdat in de jaren 60 van de vorige eeuw de strenge eisen, vooral op het gebied van seksueel gedrag, plaats maakten voor morele toegeeflijkheid. Het is dus duidelijk dat het aangenomen model van de relatie tussen religie en moraliteit verre van constant geweest is, zelfs in het christendom. Noch bestond deze mate van verscheidenheid alleen in het verleden. Deze kan ook onder moderne geloofsgezindten geconstateerd worden. De morele opvattingen die bij moderne evangelische stromingen bestaan (bij verscheidene gezindten, met inbegrip van de Engelse kerk), blijven een sterke vooringenomenheid tonen ten aanzien van persoonlijke zonde op veel gebieden van gedrag. Daartegenover is het idee van zonde bijna ouderwets geworden onder veel liberale geestelijken, van wie sommige de aanspraken van een absolute morele code, zoals die traditioneel zijn aangenomen door christelijke kerken, geheel verwerpen, en een voorkeur hebben voor ethiek behorend bij situaties, waarvan de gevolgen vaak geheel tegengesteld zijn aan de verkregen christelijke morele voorschriften. Een andere, heel andere opvatting wordt aangenomen door christian science, volgens welke zonde alleen maar beschouwd wordt als een fout voortkomend uit een verkeerd begrip van de realiteit, waarvan geloofd wordt dat deze, samen met ziekte, teniet gedaan kan worden door een verandering van materiële naar spirituele manieren van denken.

V.IX. SACRAMENTELE EN PRIESTERLIJKE ASPECTEN VAN HET CHRISTENDOM

Religieuze overtuigingen en waarden worden gewoonlijk uitgedrukt in symbolen, vaststaande procedures en instituties, als aangegeven in hoofdstuk II.I hierboven. Dergelijke symbolen, procedures en instituties komen echter in heel verschillende vormen voor, en het model voorzien door christelijke kerken – een model dat in een christelijke samenleving zo gemakkelijk aangenomen wordt – is opnieuw een ontoereikende gids voor andere geloofsovertuigingen. Het christendom zelf kent een grote verscheidenheid aan uitdrukkingvormen. Dit betreft meer dan alleen maar toevallige willekeurige verschillen die door esthetica of simpelweg voor het gemak worden voorgeschreven. De verschillen zijn vaak op zich kwesties van een sterke overtuiging, die de kern van religieus geloof raken. De belangrijkste religieuze tradities in de wereld laten zeer verschillende oriënteringen zien, van priesterheerschappij, verplichting tot offeren, en sacramentalisme, overvloedige sensuele hulpmiddelen voor het geloof (zoals wierook, dans en beeldspraak) tot ascetisme en afhankelijkheid van verbale uitingen en gebed. Beide uitersten kunnen gevonden worden in het hindoeïsme, het boeddhisme en het christendom, terwijl de islam, in orthodoxe vorm, meer ascetisch is – haar extatische uitingen zijn meer randverschijnselen.

Er kan volstaan worden om de voorkomende verscheidenheid te illustreren vanuit de christelijke traditie. In haar traditionele ontwikkeling maakt de roomse kerk in haar geloofsdiensten uitgebreid gebruik van gehoor-, zicht- en reukgewaarwordingen. Terwijl de katholieke liturgie het gebruik van dans en drugs – die in andere tradities wel ingezet worden – afwijst, heeft ze een uitgebreid ritueel, veel gewaden en sacramenten voor een groot aantal ceremonies, die de kalender en hiërarchie van de kerk markeren en de overgangsrituelen van personen. Een scherp contrast met het rooms-katholicisme vormt het quakerisme, waarin het begrip priesterschap, het uitvoeren van rituelen (zelfs van de niet-sacramentele herdenkingspatronen van rituelen die veel voorkomen in protestantse kerken) en het gebruik van afbeeldingen of gewaden worden verworpen. De nadruk op de toereikendheid van het optreden van leken, de afwijzing van heiligheid van gebouwen, plaatsen, seizoenen of ceremonies, en van hulpmiddelen voor het geloof, zoals rozenkransen en amuletten, is in grotere of kleinere mate kenmerkend voor veel protestantse religies. Evangelisten (van verschillende geloofsovertuigingen) verwerpen het idee van priesterschap, en quakers, brethren, christadelphians en christian scientists verwerpen zelfs een betaalde geestelijkheid. Baptisten behouden het dopen, en de meeste andere geloofsovertuigingen behouden een ceremonie waarin het brood gebroken wordt, vaak echter alleen als een herdenkingshandeling van gehoorzaamheid aan de leer, niet als een handeling met enige intrinsieke waarde.

De protestantse religie legt veel meer nadruk op het geschreven woord in de geschriften dan het katholieke geloof, soms zelfs in de mate dat van de Bijbel een fetisj werd gemaakt. Hoewel gewoonten en praktijken in alle religies blijven bestaan, is dat soms in minimale mate, zoals bij de quakers die slechts tijd en plaats van bijeenkomst vaststellen en in de poging van de christadelphians om alle rangen en statussen te vermijden in een gemeenschap waarin iedereen verondersteld wordt zich op gelijke wijze in te zetten om God te dienen.

VI. SCIENTOLOGY – EEN KORTE UITEENZETTING

VI.I DE SCIENTOLOGY KERK ALS EEN NIEUWE RELIGIE

De Scientology Kerk is een van een aantal nieuwe religieuze bewegingen die elementen bevat die wat bepaalde aspecten betreft overeenkomen met bepaalde trends die zich aftekenen binnen de grotere westerse religies (zoals hierboven weergegeven in de hoofdstukken V.I.–V.IV.). Ze gebruikt taal die modern, informeel en niet-mystiek is; en presenteert haar dogma's als objectief feitelijke zaken. Haar conceptie van verlossing heeft zowel een nabije als een uiteindelijke dimensie. De grote aantrekkingskracht die ze voor de bevolking van de ontwikkelde landen van de westerse wereld heeft, heeft haar onder de aandacht gebracht van sociologen en andere studenten van vergelijkende religie.

VI.II. MIJN KENNIS VAN SCIENTOLOGY

In 1968 begon ik de literatuur van Scientology te lezen. Op een gegeven moment had ik zelfs plannen gemaakt om de beweging te gaan bestuderen. Hoewel het daar uiteindelijk niet van gekomen is, ben ik de lectuur van Scientology blijven lezen. Ik heb het hoofdkantoor Saint Hill Manor in East Grinstead bezocht en kennis gemaakt met scientologen. Sindsdien heb ik contact gehouden met de Engelse tak van de beweging en nog een aantal malen Saint Hill Manor bezocht, evenals een Scientology Kerk in Londen. Als één van de huidige godsdiensten waar ik als socioloog in geïnteresseerd ben, heb ik voortdurend een grote belangstelling gehouden voor de ontwikkeling van deze religie. Naast algemenere materialen ben ik bekend met de volgende officiële publicaties, waarvan het merendeel is geschreven door L. Ron Hubbard:

Handboek voor Preclears
Scientology 8-80

Scientology 8-8008
Inleiding tot de E-meter
Dianetics: De Oorspronkelijke These
Dianetics: De Leidraad voor het Menselijk Verstand
Een Test van het Herinneren van het Gehele Tijdspeel
De Problemen van de Werkende Mens
ZelfAnalyse
Het Ontwikkelen van Menselijke Vermogens
De Phoenix Lezingen
De Axioma's van Scientology
Gevorderde Procedure en Axioma's
Scientology: Een Nieuwe Kijk op het Leven
De Aard van Scientology
Ceremonies van de Founding Church of Scientology
De Scientology Religie
De Wetenschap van het Voortbestaan
Inleiding tot de Ethiek van Scientology
De Weg naar een Gelukkig Leven
Beschrijving van de Scientology Religie
Wat is Scientology?
Het Scientology Handboek

In studies die ik over nieuwe religies heb geschreven, heb ik regelmatig naar Scientology verwezen. Een korte weergave van deze religie is aan te treffen in mijn boek *Religious Sects* (Londen: Weidenfeld, 1970), terwijl een uitgebreide discussie van de religieuze kenmerken van Scientology is opgenomen in mijn latere werk *The Social Dimensions of Sectarianism* (Oxford: Clarendon Press, 1990). In de afgelopen 26 jaar heb ik belangstelling voor deze beweging gehouden.

VI.III. DIANETICS – DE OORSPRONG VAN SCIENTOLOGY

Toen L. Ron Hubbard in 1950 voor het eerst zijn ideeën over Dianetics uiteenzette, waaruit later Scientology voortkwam, was er geen aanwijzing dat hij een religie lanceerde. Dianetics, een vorm van psychotherapie, was niet geschreven in religieuze taal. Er bestaat geen aanleiding om te veronderstellen dat Hubbard in die periode voorzag dat Dianetics een geloofssysteem zou worden of dat zijn volgelingen zich als een kerk zouden gaan omschrijven en zich zo zouden organiseren.

VI.IV. GEESTELIJKE GENEZING EN RELIGIE

Zoals regelmatig voorkomt, kleven aan therapeutisch handelen echter vaak metafysische en religieuze kenmerken; enerzijds zijn christian science, de new thought-beweging en yoga-technieken daar een voorbeeld van; anderzijds hebben de gevestigde religies soms specialistische activiteiten ontwikkeld op het gebied van genezing, vooral psychische genezing en hebben grote kerkgenootschappen daar soms speciale afdelingen voor in het leven geroepen. Dianetics deed aanvankelijk geen beroep op religieuze uitgangspunten, maar naarmate de theoretische grondslag van de therapie werd verbreed, werden steeds meer de metafysische eigenschappen ervan erkend. Sommige van deze opvattingen werden omschreven in een terminologie die duidelijk religieuze implicaties had.

VI.V. HOE RELIGIES ZICH ONTWIKKELEN

Alle religies zijn het resultaat van ontwikkeling. Er is nog nooit een religie geweest, die zich bij het ontstaan al kenmerkte door een volledig ontwikkeld systeem van geloofsregels en gebruiken. Op dit punt is Scientology geen uitzondering: uit een therapeutische theorie ontwikkelde zich een religie. Het is absoluut onmogelijk om te zeggen wanneer het christendom een religie werd: het begon met enkele uitspraken over de moraal en een paar wonderen; het werd een volksbeweging onder de Galileeërs; geleidelijk aan werd het een joodse sekte, en pas daarna werd het een duidelijke religie. Zelfs toen duurde het nog eeuwen voordat de leerstellingen volledig waren uitgekristalliseerd, en de gebruiken zijn blijven veranderen. Bij recentere religieuze bewegingen is dit ontwikkelingsproces nog veel duidelijker zichtbaar. Voor het ontstaan van de zevende dagadventisten kerk moeten we teruggaan tot 1830. Onder baptisten, presbyterianen, methodisten en anderen, troffen we in het noorden van de staat New York een wijdverspreid geloof aan in de spoedige wederkomst van Jezus Christus. Toch werd de kerk van de adventisten pas in 1860 opgericht. Ook duurde het verscheidene decennia na de ervaring (van de zussen Fox) van de “rappings” in Hydesville (vermoedelijke boodschappen uit de “geesteswereld”) voordat een spiritualistische kerk werd gevormd. Zo had ook Mary Baker Eddy jarenlang geëxperimenteerd met psychische genezing, voordat ze in 1866 haar geestelijk geneesmiddel “ontdekte”. Zelfs nog lang daarna dacht ze dat de gevestigde kerken haar genezingssysteem zouden accepteren, in plaats van dat het de grondslag zou worden voor de door haar in 1875 opgerichte Church of Christ, Scientist. Rond 1900 ervoeren de gelovigen in de Pinkstergemeente al de aantrekkingskracht van het spreken in onbekende talen, het doen van voorspellingen, genezingen en andere “gaven”, maar de afzonderlijke Pinksterkerken werden pas stap voor stap in de daaropvolgende twee decennia gesticht. Geen enkele van deze bewegingen, die allemaal zijn uitgegroeid tot aparte religies, zijn als zodanig begonnen; dat geldt ook voor Scientology.

VI.VI. DE DOCTRINE VAN SCIENTOLOGY – DE ONTWIKKELING VAN DE METAFYSICA

Het is noodzakelijk, zelfs al verval ik hier en daar mogelijk in herhalingen, om een uitgebreid overzicht te geven van de belangrijkste leerstellingen van Scientology en aan te geven in hoeverre deze leerstellingen van het geloof een samenhangend religieus systeem vormen. Scientology is ontstaan uit Dianetics, een therapeutisch systeem, dat veel minder breed georiënteerd was. Het is gesuggereerd dat de term Dianetics een combinatie is van het Griekse *dia* (door, doorheen) en *nous* (verstand of ziel), een term waaruit al een zeker religieus perspectief blijkt, zonder dat dit aanvankelijk de bedoeling was. Nadat Dianetics werd opgenomen in het bredere kader van Scientology, is een aanzienlijk uitgebreider en veelomvattender metafysisch systeem ontwikkeld, waaruit de fundamenteel religieuze aard van deze filosofie duidelijk naar voren is gekomen. Terwijl de directe toepassing van Dianetics mentale genezing was – analoog aan de leer die Jezus tijdens zijn leven uitdroeg – kwam uit de strekking van de daaropvolgende leerstellingen, die de therapie uitlegden en propageerden, een toenemend inzicht in spirituele opvattingen en waarden naar voren.

VI.VII. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – DE THETAN EN HET REACTIEVE VERSTAND

De fundamentele vooronderstelling van Scientology is dat de mens in feite een spiritueel wezen is, een *thetan* die achtereenvolgens stoffelijke menselijke lichamen bewoont. De thetan is een individuele uitdrukking van *theta* (Grieks = *denken*), waaronder het leven of de bron van leven begrepen wordt. Losjes gedefinieerd is de thetan de ziel, maar ook de echte persoon, de voortdurende en blijvende identiteit die het lichaam overtreft, dat hij bewoont. De thetan is immaterieel en onsterfelijk, of heeft althans het vermogen om onsterfelijk te zijn; zijn creatieve mogelijkheden zijn onbeperkt. De thetan maakt geen deel uit van de fysieke wereld – hij heeft echter wel de potentiële capaciteit om controle uit te oefenen over het universum, dat is samengesteld uit Materie, Energie, Ruimte en Tijd (MERT). Thetans hebben de wereld hoofdzakelijk voor hun eigen genoegen voortgebracht (wat ook gezegd kan worden van de schepping van de wereld door de christelijke God). Er wordt vanuit gegaan, dat thetans op een bepaald moment, heel lang geleden, het slachtoffer werden van hun betrokkenheid bij MERT, erin verstrikt raakten en toelieten dat hun eigen schepping hun eigen mogelijkheden beperkte. Aldus haalt de mens in de huidige materiële wereld bij lange na niet zijn potentiële daadkracht en prestaties: hij wordt gehinderd door ontelbare vroegere verwickelingen met MERT; deze zijn opgeslagen in het reactieve verstand, dat irrationeel en emotioneel reageert op alles wat pijnlijke en traumatische ervaringen uit het verleden oproept (die hij heeft ondergaan of anderen

heeft aangedaan). Het reactieve verstand blokkeert dus die potentiële controlemogelijkheid die de mens, als hij in staat zou zijn zijn echte en oorspronkelijke spirituele kwaliteiten te laten herleven, over zijn lichaam en zijn omgeving zou kunnen hebben. Terwijl de mens als fundamenteel goed wordt beschouwd, verlangend naar, en in staat tot, voortbestaan, is hij door zijn eerdere verlies van zijn mogelijkheden een bedreigde soort geworden.

VI.VIII. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – REÏNCARNATIE EN KARMA

Thetans hebben eeuwenlang ontelbare lichamen bewoond. In die zin sluit Scientology aan bij een theorie die, hoewel ze op een aantal punten daarvan afwijkt, belangrijke overeenkomsten vertoont met de reïncarnatie gedachte in het hindoeïsme en het boeddhisme. De nadruk die Scientology legt op het belang van huidige of toekomstige gevolgen van vroegere handelingen, vertoont overeenkomsten met het begrip karma. Ongunstige effecten zijn het gevolg van “overts” (schadelijke handelingen), die deel uitmaken van de verstrengeling met het materiële universum. Het ideaal voor de thetan is rationeel te blijven handelen en “oorzakelijk” te zijn over verschijnselen: dat wil zeggen, de gang van zaken in de nabije omgeving te bepalen. Deze opvatting vertoont duidelijke gelijkenissen met het oosterse idee, dat door goede daden in het heden positief karma voor de toekomst wordt gecreëerd, hoewel scientologen deze termen of begrippen niet gebruiken. De voorvallen in vorige levens hebben invloed op het heden; door middel van door Scientology ontwikkelde technieken kunnen deze voorvallen echter worden teruggeroepen, onder ogen worden gezien en kunnen de specifieke oorzaken van de huidige problemen in deze voorvallen worden gelokaliseerd. Deze procedure voorziet in de basis van geestelijke genezing – ze verschaft namelijk de gelegenheid om de effecten van daden uit het verleden op het karma te veranderen.

VI.IX. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – DE ACHT DRIJFVEREN

Volgens Scientology kan het bestaan worden onderverdeeld in acht verschillende afdelingen, in oplopende volgorde, die worden omschreven als drijfveren. Kort weergegeven zijn deze: de eerste drijfveer is de zelfdrijfveer, de drang van het individu om te bestaan; de tweede is de seksdrijfveer, de drang tot bestaan door seksuele activiteit, te verdelen in twee ‘sub’-drijfveren, de geslachtsdaad en het gezin; de derde is de groepsdrijfveer, de drang tot bestaan als groepen individuen. De school, de vereniging, de stad en de natie maken alle deel uit van de derde drijfveer; de vierde is de mensheid drijfveer, de drang tot bestaan als mensheid; de vijfde is de dieren drijfveer, de drang tot bestaan van het dierenrijk. Dit omvat alles wat leeft; de zesde is de universum drijfveer, de drang tot bestaan als het stoffelijk universum, bestaande uit materie, energie, ruimte en tijd; de zevende is de geestelijke drijfveer, “de drang tot het bestaan als

geestelijke wezens”, met of zonder identiteit; de achtste drijfveer, ten slotte, is de Godsdrijfveer, de drang tot bestaan als oneindigheid. Deze drijfveer wordt als het Opperwezen geïdentificeerd en kan ook de “Godsdrijfveer” worden genoemd. Scientology richt zich op voortbestaan, en het voortbestaan van elke drijfveer wordt beschouwd als een deel van de doelstelling van de praktijk van Scientology. Hoewel veel van de eerste toepassingen meer gericht zijn op het individuele geestelijke welzijn van hen (preclears) die scientologische hulp zoeken, moet de scientoloog zich op een gegeven moment realiseren dat zijn huidige leven slechts een fragment is van zijn voortdurende bestaan als thetan en dat het leven van het individu nauw verbonden is met de oplopende niveaus die in de acht drijfveren zijn beschreven, en dus uiteindelijk tot het bestaan en voortbestaan van het Opperwezen of de oneindigheid.

VI.X. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – THERAPIE EN COMMUNICATIE

Zoals ook het geval is in andere religies, willen velen van hen die zich tot Scientology aangetrokken voelen, in eerste instantie zo snel mogelijk van hun problemen afkomen; dit is de aantrekkingskracht van het therapeutische element dat in veel religies wordt aangetroffen – vooral in het vroegere christendom – naast de meer mystieke, metafysische en spirituele leerstellingen, waar gelovigen verwacht worden toe te komen, naarmate ze in het geloof “groeien”. (zie Hebr. 5:12-14). De meeste scientologen hebben eerst kennis gemaakt met de mogelijkheid hun alledaagse bestaan te verbeteren en hun intelligentie te vergroten (door het verkrijgen van een toenemende controle op het reactieve verstand). De mogelijkheid om zulke resultaten via de procedure van auditing te verkrijgen, wordt voorgesteld door de formule die bekend staat als A-R-C. A staat voor affiniteit, die de emotionele ervaring van iemand vertegenwoordigt en de mate waarin hij iets of iemand mag. R staat voor realiteit, datgene waar we het over eens zijn dat het reëel is. C betekent communicatie, waar Scientology veel belang aan hecht. Wanneer mensen een affiniteit hebben, wanneer zij met elkaar overeenstemmen over de aard van objectieve verschijnselen, dan kan er gemakkelijk gecommuniceerd worden. Met deze driehoek A-R-C is de schaal van menselijke emoties, onder scientologen bekend als de “toonschaal” verbonden. Als de emotionele toon zakt, dan wordt communicatie moeilijk en wordt de werkelijkheid slecht ervaren. Communicatie op zich is echter een middel dat ernaar streeft om het begrip te laten toenemen en wordt, als ze doelmatig en nauwkeurig wordt gebruikt, het belangrijkste therapeutische middel waarmee het individu los kan worden gemaakt van de verstrikking die hij met de materiële wereld heeft ervaren. De thetan kan dan in staat worden gesteld met zijn eigen verleden te communiceren, de aard van zijn vroegere traumatische ervaringen te herkennen en de zelfkennis bereiken die hem in staat stelt zich van deze obstakels te bevrijden.

VI.XI. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – AUDITING ALS THERAPEUTISCH MIDDEL

De toonschaal is de eerste illustratie aan het individu van de mogelijkheid om baat te hebben bij Scientology. Deze geeft een stijging aan van de chronische emotionele tonen, zoals apathie, verdriet en angst, tot enthousiasme (en, op meer gevorderde niveaus, tot uitbundigheid en sereniteit). Om dergelijke voordelen te ervaren, voelen velen zich om te beginnen tot Scientology aangetrokken. De techniek om dergelijke vorderingen te maken heet auditing; hierbij brengt een getrainde scientoloog, met gebruik van zorgvuldig samengestelde vragen, episodes in het bewustzijn van de persoon terug die een traumatische indruk (een “engram”) in zijn reactieve verstand hebben achtergelaten en daardoor een belemmering zijn voor rationeel gedrag. Doordat hij zich op deze manier vrij maakt van deze belemmeringen voor rationeel denken, stijgt de persoon op de “toonschaal” en verbetert zo zijn bekwaamheden, maar auditing is ook – en nu komen we op de vollediger religieuze betekenis – de methode waardoor een thetan verlossing kan verkrijgen: aanvankelijk door het elimineren van de mentale aberraties die hij ervaart als gevolg van zijn verstrikking in de materiële wereld, en uiteindelijk door het verkrijgen van totale vrijheid van de nadelige effecten van het MERT-universum. Scientologen noemen deze toestand “oorzakelijk” zijn. Er zijn duidelijke overeenkomsten met de wijze van verlossing die in oosterse religies wordt geboden. Aangezien zij het individu ook zien als belemmerd door de gevolgen van vroegere daden (karma), wordt hun opvatting over verlossing eveneens aangeduid via een proces (verlichting), waardoor het effect van karma kan worden doorbroken en het individu wordt bevrijd. Het uiteindelijke doel voor het individu, bekend als Opererende Thetan, is om buiten het lichaam te bestaan, om in een staat te zijn die wordt beschreven als “exterieur” aan alle fysieke zaken. Zo’n staat zou ten minste door sommige christenen bevestigd worden als de staat van de geredde ziel.

VI.XII. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – RATIONELE MIDDELEN VOOR VERLOSSING

De hierboven beschreven religieuze filosofie ligt ten grondslag aan de toepassingen van Scientology. Hubbard zelf zag een aantal overeenkomsten met de filosofie van oosterse religies. Hij citeerde vooral de Veda’s, de scheppingsverhalen die deel uitmaken van de hindoeïstische traditie, waarin volgens hem een opvatting voorkwam vergelijkbaar met de “Actiecyclus” in Scientology. De Actiecyclus is het ogenschijnlijke levensproces van geboorte, groei, verval en dood; met de kennis die Scientology ter beschikking stelt, kunnen de noodlottige effecten van deze cyclus worden vermeden. De cyclus kan worden gewijzigd van een cyclus van creatie,

voortbestaan en vernietiging in een cyclus waarin alle elementen creatieve handelingen worden: Scientology legt zich er in eerste instantie op toe om de scheppende kracht te bevorderen en chaos en negativisme te overwinnen. Scientology ziet een afstammingslijn van wijsheid vanaf de Veda's en Gautama Boeddha tot de christelijke boodschap, en stelt dat er sprake is van enige verwantschap met de leerstellingen van deze. Maar terwijl de wijsheid, zoals in het boeddhisme, misschien een paar individuen in de gelegenheid stelde om in één leven verlossing te bereiken, waren er geen nauwkeurig omschreven gebruiken die dat resultaat konden garanderen; er was nauwelijks een mogelijkheid voor herhaling. Het bereiken van verlossing bleef een kwestie van toeval of oncontroleerbare factoren. Verlossing werd maar zo af en toe, en hier en daar, nu en dan door weinigen verkregen, als het al gebeurde. Hubbard, echter, standaardiseerde de religieuze praktijken en vergrootte de voorspelbaarheid van het bereiken van verlossing. Een dergelijke toepassing van technische methoden voor spirituele doeleinden, geeft aan in welke mate Scientology moderne technieken gebruikt voor de verwezenlijking van doelstellingen die ooit slechts zelden werden bereikt, als het al gebeurde. Dit is dus de poging om zekerheid en orde te introduceren in spirituele oefeningen en verworvenheden. Scientology tracht de religieuze zoektocht te disciplineren en te ordenen door gebruikmaking van rationele procedures. In die zin heeft Scientology in dit technologische tijdperk ongeveer hetzelfde gedaan als het Methodisme in een eerder stadium van sociale ontwikkeling deed, namelijk mensen ervan proberen te overtuigen dat verlossing bereikt moest worden op een gedisciplineerde, methodische wijze. Hoewel de feitelijke methoden van de Methodisten nog steeds werden geformuleerd in de betrekkelijk conventionele taal van het huidige christendom, dragen de methoden die Scientology voorstaat duidelijk het stempel van een samenleving die zich veel meer richt op rationele en technologische procedures. De middelen die Scientology gebruikt zijn vergeleken met *upaya* ("juiste methode") van het zevende stadium van de bodhisattva weg naar verlossing in het mahayana-boeddhisme. Volgens deze versie van het boeddhisme wordt de gelovige in het zevende stadium een transcendente bodhisattva die (net als de Opererende Thetan in Scientology) niet langer verbonden is met een fysiek lichaam.

VI.XIII. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – AUDITING ALS PASTORALE HULPVERLENING

De door Scientology gebruikte middelen zijn een vorm van pastorale counseling, het specifiekst georganiseerd in de technieken van *auditing* (van het Latijnse *audire*, luisteren). De specifieke technieken en hulpmiddelen van het auditeren vormen een technologie die de kern vormt van de religieuze praktijk van Scientology. Voor iedereen die baat wil hebben bij het geloof, is deze toepassing van groot belang. Hubbard heeft het proces van spirituele verlichting

gereduceerd tot een reeks systematische procedures die stelselmatig diepere niveaus van het bewustzijn bereiken. Van deze methode wordt beweerd dat daarmee, net als met de methode van bevestiging in christian science, het zondebesef en de effecten van het vroegere lijden en wandaden teniet worden gedaan.

VI.XIV. DE SCIENTOLOGY DOCTRINE – STADIA VAN VERLOSSING

De twee belangrijkste stadia in dit genezings- en verlossingsproces zijn de staten beschreven als respectievelijk Clear en Opererende Thetan. De preclear die voor de eerste keer met Scientology in aanraking komt, wordt gehinderd door de mentale ballast van pijnlijke en emotionele ervaringen uit het verleden. Met behulp van auditing wordt getracht deze punten in het bewustzijn te brengen: het individu moet met zijn verleden communiceren, hij moet de voorvallen onder ogen zien die aanleiding hebben gegeven tot een emotionele ontlading. Het auditeren moet het individu tot een punt brengen waarop hij die emotionele ontlading overstijgt en deze verdrongen stoornissen in totale gemoedsrust en rationeel bewustzijn kan beschouwen. Op deze wijze verdwijnen de schadelijke effecten ervan. Mentale blokkades, gevoelens van schuld en tekortkoming, fixaties op vroegere trauma's of voorvallen met een emotionele lading worden zo overwonnen. Het individu wordt naar het heden gebracht, hij wordt namelijk bevrijd van de schadelijke effecten van de voorvallen die hebben plaatsgevonden op het "tijdspoor" van het huidige leven/de eerdere levens van de thetan. Door het verbeteren van de communicatie, brengt auditing de thetan in een toestand waarin de vroegere obstakels teniet zijn gedaan. Hij wordt gedefinieerd als Clear, een wezen dat niet langer een eigen reactief verstand heeft, dat zelfgedetermineerd is, ten minste met betrekking tot zichzelf. De Opererende Thetan staat op een hoger niveau van hetzelfde proces, omdat hij ook controle over zijn omgeving heeft verkregen. Hij is niet langer afhankelijk van het lichaam, dat hij thans bewoont: van hem wordt gezegd dat hij inderdaad niet langer in een lichaam is. Met andere woorden, men kan zeggen dat een Opererende Thetan een wezen is, dat zijn volledige spirituele potentieel heeft gerealiseerd, dat verlossing heeft bereikt. De recente publicatie *Wat is Scientology?* (pag. 222) bevestigt dat: "Op het niveau van Opererende Thetan gaat het over de eigen onsterfelijkheid van het individu als een geestelijk wezen. Het gaat over de thetan zélf in relatie tot de eeuwigheid... er zijn staten die hoger zijn dan die van de sterfelijke mens."

VI.XV. RELIGIEUZE ROLLEN IN SCIENTOLOGY – DE AUDITOR

In Scientology wordt geestelijke bijstand door vier soorten functionarissen verleend. Die posities vullen elkaar aan en zijn tevens deels overlappend. Het zijn de auditor, de case supervisor, de

cursus supervisor en de kapelaan. De rol van de auditor is fundamenteel: auditing is immers de essentiële techniek waarmee uiteindelijk de vorm van verlichting wordt verkregen die het individu zal redden. De auditor is opgeleid en beschikt daardoor over vaardigheden waarmee hij anderen helpt, en hen helpt zichzelf te helpen. “Alle Scientology auditors moeten gewijde geestelijken worden” [*Wat is Scientology?* pag. 557] en elke auditor heeft cursussen gevolgd waardoor hij geschikt is voor het geestelijke ambt, zelfs al neemt hij deze rol misschien niet echt op zich. De auditor leert de preclear, die zijn hulp zoekt, zo neutraal en klinisch mogelijk te behandelen. In tegenstelling tot de biechtvader in de rooms-katholieke kerk gaat de auditor niet te werk volgens zijn eigen gevoel en zijn persoonlijke inschatting van de behoeften van de preclear; in plaats daarvan volgt hij nauwgezet de voorgeschreven procedures. Scientology richt zich dus hoofdzakelijk op de uitschakeling van toevallige, onvoorziene en persoonlijke elementen uit haar therapeutische en geestelijke ondersteuning. Alles wordt in het werk gesteld om er zeker van te zijn dat de emoties van de auditor de gestandaardiseerde procedures en auditingtechnieken niet verstoren. Pastorale counseling, en vooral de auditiesituatie *als zodanig*, kan dus worden beschouwd als een veel nauwkeuriger techniek dan zoals deze over het algemeen wordt gezien in de conventionele kerken en er wordt veel meer nauwkeurige aandacht aan besteed. Voor scientologen is pastorale counseling geen vorm van willekeurige raadgeving aan de ander op basis van het eigen oordeel of de wisselende competentie van de adviseur, maar een systematische en gecontroleerde poging om zelfverlichting en spirituele kennis te bevorderen.

VI.XVI. RELIGIEUZE ROLLEN IN SCIENTOLOGY – DE CASE SUPERVISOR

De case supervisor is verantwoordelijk voor de correcte toepassing van de auditingprocedures. Een van de belangrijkste functies van de case supervisor is de door de auditor tijdens de desbetreffende auditiesessie gemaakte aantekeningen nauwkeurig te bekijken. Deze aantekeningen zijn zeer technisch, alleen voor een getrainde auditor begrijpelijk – en bestaan uit aantekeningen over de toegepaste auditingprocedures, de reacties van de E-meter en hoe het met de preclear ging. De aantekeningen moeten volledig genoeg zijn om te laten zien dat de spirituele vooruitgang van de preclear in overeenstemming is met de soteriologie van Scientology. De case supervisor kan deze technische aantekeningen begrijpen, aangezien hij zelf een hooggetraind auditor is, die aanvullende gespecialiseerde training als case supervisor heeft gevolgd. Hij controleert of de auditing aan de voorgeschreven standaards heeft voldaan, de technieken correct zijn toegepast en of de preclear de juiste vooruitgang maakt. Als er in de auditing fouten zijn gemaakt, dan ontdekt de supervisor dat en corrigeert ze. Hij kan de auditor die een fout heeft gemaakt opdragen de verkeerd toegepaste materialen opnieuw

te bestuderen en de correcte procedure toe te passen om zeker te stellen dat de fouten niet herhaald worden. Na elke sessie geeft hij de volgende stap in auditing aan. Aangezien mensen verschillend zijn, wordt elke case apart bekeken om te bepalen welke processen moeten worden toegepast en zeker te stellen dat de preclear voldoende spirituele vooruitgang maakt. Door de rol van de case supervisor wordt dus zeker gesteld dat Scientology auditing juist uitgevoerd en gecontroleerd wordt.

VI.XVII. RELIGIEUZE ROLLEN IN SCIENTOLOGY – DE CURSUS SUPERVISOR

De cursus supervisor is zelfs nog van fundamenteeler belang voor de toepassing van Scientology dan de auditor. Het is de cursus supervisor die de auditors opleidt totdat ze voldoen aan de exacte maatstaven die Hubbard heeft bepaald. De cursus supervisor is een deskundige in de studietechnieken die Hubbard heeft ontwikkeld. Hij is getraind om alle obstakels voor begrip te onderkennen en alle moeilijkheden op te lossen die de student van de Scientology literatuur tegen kan komen. De cursus supervisor moet er zeker van zijn dat de student de theorie begrijpt en dat deze door het doen van oefeningen en voorgeschreven procedures de toepassing ervan beheerst. In tegenstelling tot andere cursusleiders, geeft de supervisor geen onderwijs en geeft hij op geen enkele manier zijn eigen interpretatie van het onderwerp. Dit is een belangrijk punt, want scientologen geloven dat de resultaten die via Scientology worden verkregen, alleen maar mogelijk zijn als de Scientology teksten precies worden nagevolgd zoals ze door Hubbard zijn geschreven. Mondelinge uiteenzettingen van supervisor aan de student houden, hoe onbedoeld ook, onvermijdelijk veranderingen van het oorspronkelijke lesmateriaal in. Het is dus nodig dat de cursus supervisor een expert is in het herkennen van een situatie, waarin een student een probleem tegenkomt en hem in een richting te sturen waar hij dit probleem op eigen kracht kan oplossen.

VI.XVIII. RELIGIEUZE ROLLEN IN SCIENTOLOGY – DE KAPELAAN

Alle Scientology kerken en missies hebben een kapelaan. Hij is een getraind auditor en de cursus voor geestelijke is een wezenlijk deel van zijn training. In deze cursus wordt Scientology gepresenteerd als een religie, een middel waarmee de mens verlossing kan bereiken. De cursus bevat een inleiding in de leerstellingen van de grote wereldreligies; instructies voor het houden van diensten en ceremonieën; een studie van het Credo en de codes van Scientology; en instructies over ethiek en technologie van auditing. Het voornaamste aspect van de rol van de kapelaan is misschien wel de pastorale counseling; niet

zoals die wordt gegeven tijdens het auditeren, maar in meer algemene zin door het aanhoren van problemen en moeilijkheden waar scientologen mee te maken krijgen, wanneer zij de leerstellingen en technieken onder de knie proberen te krijgen. Kapelaans proberen organisatorische problemen op te lossen en, indien daartoe verzocht, morele kwesties en zelfs gezinsangelegenheden te interpreteren volgens de uitgangspunten van Scientology. In hun rol binnen een bepaalde Scientology organisatie functioneren ze voor een groot deel zoals een kapelaan in de gevestigde kerk. De kapelaan treedt op als voorganger bij belangrijke rituelen die in de kerk worden gehouden (naamgevings-, huwelijks- en overlijdensrituelen). Tijdens de wekelijkse diensten, die op zondag worden gehouden, regelt de kapelaan de dienst die hij grotendeels naar eigen inzicht kan invullen. Hij houdt ook een preek, waarin hij de rol bekleedt van een preker, te vergelijken met die van een non-conformistische geestelijke en zijn functie is eerder die van commentator (in plaats van redenaar). Zijn uiteenzetting heeft altijd een nauwe betrekking met de leerstellingen en de toepassing van de geloofsbeginselen.

VI.XIX. TECHNISCHE MIDDELEN VOOR SPIRITUELE DOELEINDEN – EEN RELIGIE, GEEN WETENSCHAP

Om de werkwijze van Scientology en haar religieuze professionals te begrijpen, is het noodzakelijk te erkennen dat Scientology technische middelen koppelt aan spirituele doeleinden. Door haar nadruk op techniek, haar gebruik van technisch jargon en het accent op systematische werkwijzen en gedetailleerde orde, moet het geestelijke en verlossende karakter van Scientology's fundamentele principe niet uit het oog worden verloren. Scientology is een religie die ontstond in een periode die werd gedomineerd door wetenschap: haar werkwijzen dragen het stempel van het tijdperk waarin ze ontstond. Een deel van Scientology's overtuiging is het idee dat de mens rationeel moet denken en zijn sterke, doch storende gevoelens, moet beheersen. Alleen op deze manier zal de mens de volledige vrije wil en zelfbeschikking verkrijgen, die volgens scientologen zijn recht en behoefte zijn. Om verlossing te bereiken, moet het individu consequent en stabiel duidelijk omschreven voorschriften toepassen. Net als christian science probeert Scientology zekerheden te verschaffen. Scientology's uiteindelijke doelstellingen lijken de empirische bewijslast te overstijgen. Het geloof van de volgelingen is bovenzintuiglijk, metafysisch en spiritueel, ofschoon de religie persoonlijke ervaring als de weg naar persoonlijke overtuiging of zekerheid benadrukt. De wetenschappelijke stijl van de Scientology terminologie doet geen afbreuk aan de religieuze status en bezigheden van de beweging.

VII. EEN SOCIOLOGISCHE ANALYSE VAN DE ONTWIKKELING VAN DE SCIENTOLOGY KERK

VII.I. DE ONTWIKKELING VAN SCIENTOLOGISCHE OPVATTINGEN – EERDERE LEVENS

Al vanaf halverwege de jaren 50 was Hubbard van mening dat eerdere levens van belang konden zijn ter verklaring van de problemen van de mens. De stichting die hij in Elizabeth, New Jersey oprichtte, wijdde zich in die tijd aan het bestuderen van het eventuele nut dat het “terugroepen” van “de omstandigheden van sterven in eerdere reïncarnaties” zou kunnen hebben. [Joseph A. Winter, *A Doctor's Report on Dianetics: Theory and Therapy*, New York: 1951, pag. 189]. Deze belangstelling ontwikkelde zich tot een vaste overtuiging dat schadelijke ervaringen in eerdere levens (evenals in het vroege leven) “engrammen” lieten ontstaan (engrammen zijn indrukken of mentale beeldplaatjes, die het reactieve verstand vormen; deze zijn geassocieerd met pijn en bewusteloosheid en veroorzaken ziekten, remmingen en vandaaruit irrationeel gedrag). Dianetics en Scientology moesten dus worden uitgebreid om deze engrammen te verwijderen, evenals de engrammen die door vroege ervaringen in iemands huidige leven zijn ontstaan.

VII.II. DE ONTWIKKELING VAN SCIENTOLOGISCHE OPVATTINGEN – VAN DIANETICS TOT SCIENTOLOGY

Deze verstoring van het mentale leven werd op een ander niveau omschreven als dat theta, het universum van het denken, “geënturbuleerd” was geraakt door MERT. Auditing was ervoor bedoeld om theta van deze hindernis te bevrijden. De definitie van theta werd in 1951 verfijnd en omschreven als “levensenergie, élan vital, het spirituele wezen en de ziel” [in *De Wetenschap van het Voortbestaan*, I, pag. 4]. Er zou gesteld kunnen worden dat Hubbard's systeem van geloofsovertuigingen op dat moment uitgroeide tot een systeem voor zielsgenezing. Deze ontwikkeling werd nog duidelijker toen Hubbard in 1952 Scientology introduceerde. In dit nieuwe, uitgebreide en meer omvattende geloofssysteem werd Dianetics ondergebracht, waardoor Dianetics een vollediger verwoorde metafysische logica kreeg. *Theta* werd nu *thetan*, waardoor de overeenkomst met de ziel een meer uitgesproken karakter kreeg en de religieuze dimensie van het systeem duidelijker werd. De thetan werd beschouwd als de essentiële identiteit van het individu, de persoon zelf (dat, wat zich ervan bewust is bewust te zijn). Nu had de theorie een metafysische verantwoording voor de verlossing: de thetan moest worden vrijgemaakt van de nadelige effecten van vorige levens, (eerdere bewoningen van menselijke lichamen).

VII.III. DE ONTWIKKELING VAN SCIENTOLOGISCHE OPVATTINGEN – THETAN EN LICHAAM

Het individu kan niet spreken over “mijn thetan”, aangezien het individu in wezen de thetan *is* die een lichaam bewoont; in die zin wordt de thetan als nog belangrijker gezien dan de ziel in de conventionele christelijke betekenis. De thetan betreedt een lichaam (tijdens, na of zelfs vóór de geboorte) op zoek naar identiteit. Wat dat betreft vertoont Scientology enige overeenkomst met de boeddhistische reïncarnatietheorie. Met zijn schets van de wijze waarop thetans het lichaam betreden, is Hubbard echter duidelijker en nauwkeuriger dan alle boeddhistische geschriften.

VII.IV. NABIJE EN VERRE VERLOSSING

De eerste doelstelling van Scientology auditing is het vrijmaken van de thetan uit de beperkingen van het reactieve verstand; het uiteindelijke doel is het rehabiliteren van de thetan zodat hij in een stabiele staat komt, waar hij niet langer een reactief verstand heeft. Naargelang hij zich in toenemende mate identificeert met het gezin, de groep, de mensheid, het dierenrijk, het universum, spirituele staten en oneindigheid of God, verplaatst hij zich van het nabije en directe doel van zijn eigen voortbestaan (de 1e drijfveer) naar een voortdurend groeiend inzicht in de mogelijkheden van verlossing. Via het doorlopen van deze acht drijfveren is het uiteindelijke doel van de thetan het verkrijgen van een soort goddelijke hoedanigheid die scientologen “Volledige OT” of “Oorspronkelijke Staat” noemen.

VII.V. DE VERLOSSING VAN SCIENTOLOGY

Deze gang van zaken is op zich al een verlossing, een doctrine van redding. Als het lijkt of de uiteindelijke staat meer is dan de verlossing waar gewoonlijk in het christendom over wordt gesproken, dan komt dat omdat de term doorgaans betrekking heeft op de redding die nabij is, in plaats van in de verre toekomst. Ook het christendom heeft de opvatting van de mens als mede-erfgenaam met Christus, hoewel zowel de kerk als de leken vaak tevreden zijn met het beperktere vooruitzicht van de ziel die uiteindelijk in de hemel komt. Toch wordt bij sommige bewegingen – zoals bijvoorbeeld het mormonisme – gesteld dat de mens de status van godheid bereikt. Weliswaar wordt verlossing in Scientology op een andere manier bereikt, maar de lange termijngedachte van het redden van de ziel is gemakkelijk herkenbaar in haar leerstellingen. In de toepassing worden de nabije doelstellingen benadrukt: het garanderen van de geestelijke gezondheid en het genezen van psychische stoornissen, zoals hulp bij het overwinnen van een depressie, maar het uitgangspunt is de hierboven weergegeven verlossing.

VII.VI. OVEREENKOMSTEN MET HET BOEDDHISME EN DE SANKHYA-SCHOOL

De mechanismen van het leven, zoals omschreven door Scientology, vertonen veel overeenkomsten met de wijze waarop zowel het boeddhisme als de sankhya-school van het hindoeïsme deze kenschetst. De ophoping van een reactieve bank in het verstand lijkt enigszins op het idee van karma. De opvatting over eerdere levens heeft veel gemeen met de reïncarnatietheorieën in oosterse religies. De gedachte van toegang krijgen tot bewustzijnsniveaus die wordt aangetroffen in yoga (de yoga-school is nauw verbonden met die van sankhya); men gelooft dat de yogi in staat is bovennatuurlijke kracht te verkrijgen.

VII.VII. VERLOSSING ALS WERELDOMVATTENDE EN ALS INDIVIDUELE MOGELIJKHEID

Het uiteindelijke vooruitzicht op verlossing van de thetan behelst de opvatting over het voortbestaan van de mensheid, het dierenrijk en het materiële universum door middel van Scientology. Dit element van betrokkenheid met samenleving en kosmos bestaat in Scientology zeer zeker. Het idee van het “zuiveren van de planeet” (door middel van het maken van “Clears” - mensen die bevrijd zijn van hun reactieve verstand) is als doelstelling naar voren gebracht. Soms heeft Hubbard echter het accent verschoven en schreef “Scientology is niet geïnteresseerd in het ‘redden van de wereld’, maar wil wel een bekwaam *individu* nóg bekwaamer maken door hem met een nauwkeurige technologie te laten kijken naar het individu zelf, dat de geest is”. [De Aard van Scientology, 1968, pag. 5.] Hier kan echter worden benadrukt, dat de redding van de wereld afhankelijk is van de redding van individuele thetans – overigens een typisch evangelisch accent.

VII.VIII. MORALITEIT IN SCIENTOLOGY

Soms wordt gesuggereerd dat een kenmerk van religie het voorschrijven van een morele code is, hoewel de naleving ervan van religie tot religie echter behoorlijk uiteenloopt. Scientology begon met de algemene doelstellingen om het potentieel van het individu te vergroten. Door haar nadruk op vrijheid, is er sprake van een tolerantere benadering van moraliteit dan die wordt aangetroffen bij de traditionele christelijke kerken. Vanaf de eerste uiteenzettingen van Dianetics, maakte Hubbard echter duidelijk dat het individu verantwoordelijk is voor zijn eigen beperkingen, dat een thetan fundamenteel goed was, dat zijn eigen kracht zou verminderen, als hij door zou gaan met het verrichten van schadelijke handelingen. De nadruk van auditing is ook dat van het individu wordt geëist dat hij problemen onder ogen ziet en de

verantwoordelijkheid neemt voor zijn eigen welzijn. Hij moet zich bewust worden van de “overts” (schadelijke handelingen) die hij zowel in zijn huidige als in zijn eerdere levens heeft begaan.

In een belangrijke publicatie, *Inleiding tot de Ethiek van Scientology*, zette Hubbard de ethische maatstaven uiteen die van een scientoloog worden verlangd en maakte duidelijk dat ethisch gedrag essentieel is voor het geloof. Het doel van het individu is voortbestaan – dat wil zeggen, het voortbestaan op alle acht drijfveren, van zorg voor zichzelf en de familie tot de zorg voor de drang tot voortbestaan als oneindigheid, de zogenoemde Godsdrijfveer [zie hoofdstuk VI.IX]. Het voortbestaan, als opvatting van Scientology, komt overeen met de algemene functie van alle religies – namelijk verlossing. Ethisch handelen, dat als rationeel gedrag wordt beschouwd, draagt aan deze doelstelling bij. Hubbard legde dus de nadruk op de behoefte van het individu om ethische normen toe te passen op zijn gedrag en zich rationeel te gedragen, wil hij zijn eigen verlossing bewerkstelligen en bijdragen aan die van de gehele mensheid. Enigszins overeenkomstig met de boeddhistische plicht om uit eigen belang goede daden te verrichten als een manier om het toekomstige karma te verbeteren, wordt van een scientoloog geëist om zich rationeel – dat wil zeggen ethisch – te gedragen in het verwerven van het voortbestaan voor zichzelf en de grotere gebieden van de acht drijfveren. Hubbard schreef: “Ethiek bestaat uit de maatregelen die iemand neemt ten opzichte van zichzelf om op alle drijfveren optimaal voortbestaan te bereiken voor zichzelf en anderen. Ethische daden zijn daden die het voortbestaan bevorderen. Zonder toepassing van ethiek zullen we niet voortbestaan.” [pag. 19]. Voortbestaan is niet alleen maar voortbestaan. Het is veeleer voortbestaan in een blijmoedige staat. “Voortbestaan wordt gemeten in plezier” [pag. 31]. Net als in het christendom, omvat verlossing dus een toestand van geluk. Maar “een zuiver geweten en schone handen zijn de enige manier om geluk en voortbestaan te bereiken” [pag. 28]; het bereiken van voortbestaan vereist in de praktijk dus het zich houden aan morele maatstaven. Hubbard schreef: “Waar dingen zoals idealen, eerlijkheid en naastenliefde ontbreken, daar vindt men geen mogelijkheid tot een goed voortbestaan voor de enkeling of de velen.” [pag. 24]. De ethiek van Scientology bevat morele regels, maar de leer gaat verder en benadrukt de rationaliteit van deze ethiek. De toepassing ervan is de enige manier waarop de achteruitgang van de huidige moraal en de activiteiten van antisociale persoonlijkheden kunnen worden verholpen en de mensheid kan worden verlost.

In 1981 formuleerde Hubbard een aantal morele beginselen die op het gezonde verstand waren gebaseerd. Het boekje, waarin hij ze had vermeld, omschreef hij als “een individueel werk... het maakt geen deel uit van enige religieuze leer”. De bedoeling was dat deze regels wijd zouden worden verspreid, als oplossing voor het afnemende normbesef in de moderne samenleving. Scientologen namen deze principes echter over als onderdeel van de religie. Voor een groot deel weerklinken in deze code zowel de Tien Geboden als andere voorschriften uit

de christelijke moraal, uitgedrukt in moderne taal en met toevoeging van sociale, functionele en pragmatische rechtvaardiging voor veel van de principes die naar voren worden gebracht. De code verbiedt het plegen van moord; diefstal; onoprechtheid, alle onwettige handelingen en het berokkenen van schade aan goedwillende mensen. Tevens wordt *onder andere* geëist dat mensen geen overspel plegen, respect hebben voor ouders, kinderen behulpzaam zijn, zelfbeheersing tonen, de juiste regeringsvorm ondersteunen, hun verplichtingen nakomen, eerbied hebben voor de religieuze opvattingen van anderen, zorg dragen voor gezondheid en het milieu, ijverig en bekwaam zijn. De code bevat, zowel in negatieve als in positieve bewoordingen, een versie van de gouden regel die vaak in de christelijke tradities weergegeven wordt als “Doe anderen niet aan, wat u niet wilt dat zij u aandoen”. De lezer van het boekje wordt aangespoord een exemplaar aan iedereen te geven, van wie het geluk en voortbestaan hem ter harte gaan.

VII.IX. DE RELIGIEUZE AANSPRAKEN VAN SCIENTOLOGY

Ondanks de verschillende religieuze aspecten die hiervoor zijn beschreven, liet Scientology aanvankelijk geen rechten gelden op de benaming religie. Zelfs toen in 1954 drie kerken werden gevestigd voor Scientology (onder verschillende titels), was de religieuze inhoud van de leer nog steeds niet volledig onderzocht. Hubbard verzekerde echter dat Scientology religieuze doelstellingen had. Hij schreef: “Scientology heeft het doel van religie volbracht zoals dat in de gehele gedocumenteerde geschiedenis van de mens tot uitdrukking is gebracht: het bevrijden van de ziel door wijsheid. Het is een veel intellectuelere religie dan het Westen tot zelfs in 1950 heeft gekend. Als wij, zonder therapie, eenvoudigweg onze waarheden zouden onderwijzen, zouden we in een barbaars Westen beschaving brengen.” [*Het Ontwikkelen van Menselijke Vermogens*, pag. 417]. Ongetwijfeld beschouwde Hubbard het christendom in sommige opzichten minder vergevorderd dan het boeddhisme, gelet op zijn omschrijving van het Laatste Oordeel als “...een soort barbaarse interpretatie van waar Gautama Boeddha het over had: de bevrijding van de ziel uit de cyclus van geboorte en dood” [*Phoenix lezingen*, 1968, pag. 29–30]. Scientology zelf was een religie “in de oudste en ruimste zin” [*idem* pag. 35]. In *De Aard van Scientology* 1968, beklemtoonde Hubbard enkele van deze vroegere standpunten. Volgens hem maakten de Veda's, Tao, Boeddha, de Hebreeërs, Jezus evenals een aantal filosofen, deel uit van de achtergrond van Scientology. Scientology “had de eerste religieuze technologie geleverd om de overstelpende achterstand aan spirituele veronachtzaming te overwinnen” [pag. 10] en dat beschouwde hij als een combinatie van de eerlijkheid en nauwkeurigheid van Gautama Boeddha met de volhardende en energieke praktische instelling van Henry Ford. [pag. 12]. Hij zag de auditor als iemand die getraind is in de auditing technologie en beschouwde de training in Scientology als religieuze vorming.

VII.X. L. RON HUBBARD ALS RELIGIEUS LEIDER

Over de grondleggers van religieuze bewegingen wordt vaak gezegd (is het niet door hun volgelingen, dan wel door henzelf) dat zij speciale openbaringen hebben ontvangen waarin zich een opperwezen kenbaar maakt. Dit profetische karakter van religieus leiderschap is kenmerkend voor bewegingen in de algemene joods-christelijke-islamitische traditie. In de hindoeïstische en boeddhistische traditie wordt de religieuze leider echter meer beschouwd als een leermeester, die zijn volgelingen wijst op het voordeel dat ze kunnen hebben als ze dezelfde weg naar verlichting volgen die hij zelf ook is gegaan. Hubbard voldoet veel meer aan deze laatste omschrijving. Hij wordt voorgesteld als een leermeester die in plaats van religieuze waarheden geopenbaard te hebben gekregen, de ontdekking wordt toegeschreven van wetenschappelijke onderzoeksresultaten die bepaalde therapieën aangeven en een metafysisch kennisstelsel, dat de hogere staat van zijn van de mens en zijn uiteindelijke bestemming verklaart. Het huidige Scientologische materiaal presenteert een beeld van Hubbard als genie. Deze stijl lijkt veel op die welke we tegenkomen in lovende biografieën, die veelal geschreven zijn met de bedoeling de reputatie van profeten, goeroes en oprichters van religieuze bewegingen te vergroten en hun unieke ervaringen toe te juichen. [bijvoorbeeld, *Wat is Scientology?* pag. 83–137]. In de christelijke traditie zien we dit bijvoorbeeld terug bij Mary Baker Eddy, de stichtster van christian science en bij de leiders van de verschillende new thought-bewegingen aan het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw.

VII.XI. RELIGIE EN KERKORGANISATIE

Het is volstrekt onnodig dat een religie of een religieus systeem zich als een kerk gaat organiseren. De spirituele kenmerken van Scientology waren al duidelijk voordat de beweging zich als kerk liet registreren. Al deze kenmerken samen rechtvaardigen zeker de aanmerking van het stelsel van geloofsovertuigingen van Scientology als een religie, maar zelfs als de organisatie van een kerk een criterium voor een religie was, dan voldoet Scientology hieraan. In de jaren 50 werd de kerk als rechtspersoon erkend en werd een credo afgekondigd. Ook werd de uiterlijke vorm van bepaalde ceremonies vastgesteld. Het Credo en de ceremonies formaliseerden de overtuigingen die het systeem van geloofsovertuigingen van Scientology bevatte. De kerkelijke structuur van Scientology is hiërarchisch, wat een weerspiegeling is van het trapsgewijze leersysteem en de vereiste spirituele verlichting om haar leerstellingen onder de knie te krijgen. Organisaties op het lagere niveau worden geleid als missies, bedoeld als evangelisatie-agentschappen. De kerken op dit niveau houden zich bezig met de basisopleiding van geestelijken, die tot hun wijding leidt, en dienen plaatselijke congregaties van “parochie” leden. Dit netwerk van kerkorganisaties vormt de kern van het systeem. Boven dit niveau vinden we de hogere echelons

die zich toeleggen op geavanceerde auditing en op gevorderde opleidingen voor auditors. Deze hogere organisaties geven richtlijnen aan de lagere organisaties. Overeenkomstig deze structuur, beschikt de kerk over leken die een geestelijk ambt vervullen. Deze vrijwilligers zijn opgeleid om maatschappelijk en sociaal werk te verrichten. Ook hier zien we een hiërarchische structuur, waarin voor elk hoger niveau cursussen moeten worden gevolgd. Op de lagere niveaus brengen deze vrijwilligers *onder andere* bezoeken aan gevangenen en ziekenhuizen, terwijl de hoger gekwalificeerden nieuwe basisgroepen van scientologen proberen op te richten, als er voldoende belangstellenden zijn. De formele kerkstructuur lijkt enigszins op die van christelijke gezindten, hoe verschillend de leerstellingen en de gebruiken ook zijn. Het vrijwilligersambt vertoont enige parallellen met het lekenpastoraat van de anglicaanse en andere kerken.

VII.XII. HET CREDO VAN SCIENTOLOGY

In een boekwerk, *Ceremonies of the Founding Church of Scientology* uit 1966, wordt het volgende beschreven: “In een Scientology kerkdienst gebruiken we geen gebeden, vroom gedrag of dreigingen met verdoemenis. We maken gebruik van de feiten, waarheden en opvattingen die ontdekt zijn in de wetenschap van Scientology” [pag. 7]. Het Credo van de Scientology Kerk geeft veel aandacht aan mensenrechten. Het bevestigt de overtuiging dat alle mensen gelijk geschapen zijn en recht hebben op hun eigen religieuze beleving en gebruiken, hun eigen leven, gezondheid, verdediging en “het oprichten, kiezen, bijstaan of ondersteunen van hun eigen organisaties, kerken en regeringen” en om “vrijuit te denken, vrijuit te praten en vrijuit hun eigen meningen op te schrijven...”. Het bevestigt ook de overtuiging dat “de studie van de geest en het genezen van ziekten die door de geest worden veroorzaakt, niet los kunnen staan van religie of kunnen worden beperkt tot niet-religieuze gebieden”. Er wordt verklaard “dat de mens fundamenteel goed is, ernaar streeft voor te bestaan, dat zijn voortbestaan van hemzelf en zijn medemens afhangt en zijn bereiken van broederschap met het universum”. Er wordt ook gesteld dat: “...en wij van deze kerk geloven dat de wetten van God de mens verbieden zijn eigen soort te vernietigen; de gezondheid van een ander te vernietigen; de ziel van een ander te vernietigen of te onderwerpen; het voortbestaan van iemands metgezellen of iemands groep te vernietigen of te beperken. En wij van deze kerk geloven dat de geest kan worden gered en dat alleen de geest het lichaam kan redden of genezen.”

VII.XIII. SCIENTOLOGY CEREMONIES

Hoewel de door de kerk voorgeschreven huwelijks- en begrafenisrituelen enigszins onconventioneel zijn, wijken ze niet in extreme mate af van het algemene gebruik in de westerse samenleving. Het doopritueel, ofwel de “naamgevingceremonie”, staat heel duidelijk in het

teken van de principes van het Scientologische systeem van geloofsovertuigingen. Het heeft tot doel de thetan te helpen, die onlangs is gekomen om dit bepaalde lichaam te verwerven. Er wordt vanuit gegaan dat de thetan zich op het moment dat hij een nieuw lichaam verwerft, niet bewust is van zijn identiteit. Deze naamgevingceremonie is een manier om de thetan te helpen de identiteit van zijn nieuwe lichaam aan te leren, evenals die van de ouders van dat lichaam en van de peetouders die het nieuwe wezen zullen helpen. Daarom heeft deze ceremonie een oriënterend karakter, geheel overeenkomstig de metafysica van Scientology.

VIII. OPVATTINGEN OVER VERERING EN VERLOSSING

VIII.I. VERERING – EEN VERANDEREND BEGRIIP

Theïstische religies – waaronder het christendom – hechten belang aan verering, dat wil zeggen de geformaliseerde uitdrukking van respect, verering en nederigheid voor, en onderworpenheid aan die godheid, gebed (communiceren met de godheid), bekendmakingen te zijner ere en dankbetuigingen voor zijn zegeningen. (Oudere opvattingen over verering houden ook offers in – van dieren of mensen – en verzoenende handelingen van een wraakzuchtige of jaloerse godheid. De ideeën over verering zijn echter veranderd, en oudere vormen van verering, die ooit als essentieel werden beschouwd, zouden nu als onwettig beschouwd worden. De opvatting over verering is ook in onze tijd aan het veranderen, zowel in de conventionele kerken als in de nieuwe religieuze bewegingen.) In het algemeen wordt verering in de traditionele zin geassocieerd met de vooronderstelling van het bestaan van een god (of goden) of een personage, die wordt vereerd. Deze definitie van verering, die overeenstemt met de omschrijving zoals die in recente rechtszaken in Engeland werd gehanteerd, is gebaseerd op het historische joods-christelijke-islamitische model. De praktijk wijst echter uit dat dergelijke vormen van verering niet in alle religies voorkomen. Verering manifesteert zich op uiteenlopende wijzen, waar hierna enkele voorbeelden volgen.

VIII.II. VARIANTEN VAN VERERING – THERAVADA-BOEDDHISME

Op de eerste plaats veronderstellen het theravada-boeddhisme in zijn zuivere vorm en enkele andere religies geen oppergod, maar een elementair grondbeginsel of principe, dat geen respect, verering of aanbidding van gelovigen vraagt en daar ook niet afhankelijk van is. Het wordt algemeen aanvaard dat een godheid geen *noodzakelijke voorwaarde* voor religie is, zodat we – als dit concept behouden wordt – een bredere definitie van verering zullen moeten formuleren dan die omschreven in de christelijke traditie.

VIII.III. VARIANTEN VAN VERERING – NICHIREN-BOEDDHISME

Op de tweede plaats zijn er religieuze bewegingen, zoals bijvoorbeeld het nichiren-boeddhisme, die het bestaan van opperwezens ontkennen, maar wél verering van een object vereisen. De soka-gakkai-boeddhisten, een beweging met ongeveer 15 miljoen aanhangers, waarvan ongeveer 6000 in Groot-Brittannië, vereren de Gohonzon, een mandala waarop de essentiële symbolen van de ultieme waarheid zijn weergegeven. Door het vereren van de Gohonzon, verwachten deze boeddhisten zegeningen. Deze vorm van verering, die enigszins lijkt op die in het christendom, komt dus voor, hoewel het bestaan van een opperwezen uitdrukkelijk wordt ontkend.

VIII.IV. VARIANTEN VAN AANBIDDING – DE QUAKERS

Op de derde plaats is het, zelfs in het brede spectrum van de christelijke traditie, niet noodzakelijk dat eerbied en onderdanigheid specifieke vormen van gedrag inhouden, zoals we die zien in het rooms-katholicisme of hoge anglicaanse kerkdiensten, waarin de gelovigen kunnen buigen, knielen, of zich op hun knieën werpen, lofprijzingen, dankwoorden en zegenwensen uitspreken en, in ruil daarvoor, zegeningen afsmeeken. Binnen het christendom zijn vele bewegingen die verschillende gebruiken volgen: de quakers zijn daar een overtuigend voorbeeld van. Ze komen weliswaar bijeen in een sfeer van verering, maar er wordt niet aanbeden, door middel van vaststaande of gesproken gebeden, het zingen van hymnes of psalmen. Vaak wordt de hele bijeenkomst in stilte gehouden.

VIII.V. VARIANTEN VAN AANBIDDING – CHRISTIAN SCIENCE

Op de vierde plaats is er in het christendom, zowel binnen de traditionele kerken als in een aantal betrekkelijk recent opgekomen groeperingen, de neiging om God in steeds abstractere termen te beschrijven. Aangezien enkele moderne theologen de opvattingen over God hebben gedefinieerd, waarbij het standpunt als zou God een persoon zijn vaak wordt verlaten (zie hoofdstuk IV.III hierboven), lijken oudere ideeën over verering voor sommigen achterhaald. Uit opinieonderzoeken blijkt dat een toenemend aantal mensen dat in God gelooft, niet gelooft dat God een persoon is: in plaats daarvan menen zij dat God een kracht is. In nieuwe religieuze bewegingen zijn de vormen van “verering” soms aan deze moderne en abstracte opvattingen aangepast. Een voorbeeld hiervan is christian science. Aangezien deze beweging, die meer dan 70 jaar langer dan Scientology bestaat, veel op Scientology lijkt en omdat christian science sinds lange tijd als religie erkend wordt, zullen we hier wat

dieper ingaan op de vorm van verering van deze beweging. Bij christian science wordt God gedefinieerd als “Beginzel”, “Leven”, “Waarheid”, “Liefde”, “Verstand”, “Geest” en “Ziel”. Deze onpersoonlijke abstracties vereisen geen onderwerping en verering en dergelijke uitingen komen ook maar weinig voor in de diensten van christian science. Wat Mary Baker Eddy, de stichtster van christian science, dacht over verering, is te vinden in haar boek *Science and Health with Key to the Scriptures*:

hardop bidden kan nooit werken als geestelijk begrijpen... Lange gebeden, bijgeloof en geloofsbelijdenissen kortwieken de sterke vleugelen der liefde en hullen religie in menselijke vormen. Alles wat verering verstoffelijkt, houdt de geestelijke groei van de mens tegen en belet hem zijn macht over dwaling te tonen. [pag. 4-5]

Hebt gij “den Heere uw God lief met geheel uw hart en geheel uw ziel en geheel uw verstand?” Dit gebod sluit veel in, namelijk het afstand doen van alle louter stoffelijke gewaarwording, genegenheid en verering. [pag. 9]

Met de geschiedenis van Jezus is een nieuwe tijdrekening begonnen, die wij de christelijke jaartelling noemen, maar hij heeft geen ritualistische verering ingesteld. [pag. 20]

Het is triest dat het woord godsdienstbeoefening zo algemeen de betekenis heeft gekregen van openbare erediensten en niet van dagelijkse daden. [pag. 40]

We vereren alleen geestelijk, voor zover wij ophouden stoffelijk te vereren. Geestelijke vroomheid is de ziel van het christendom. Door middel van de stof vereren is heidendom. Joodse en andere rituelen zijn slechts zinnebeelden en schaduwen van ware verering. [pag. 140]

De Israëliërs concentreerden zich op het stoffelijke in hun poging het geestelijke te vereren. Voor hen was het stoffelijke een substantie en de geest een schaduw. Zij meenden de geest van een stoffelijk standpunt uit te kunnen vereren, maar dat was onmogelijk. Zij riepen Jehova aan, maar kregen geen bewijs dat hun gebed was verhoord, omdat zij God niet voldoende begrepen om zijn genezingskracht te kunnen aantonen. [pag. 351]

Ofschoon de aanhangers van christian science tijdens de diensten bidden, wordt dat gebed vertaald in een aantal bevestigingen, overeenkomstig de leerstellingen van Eddy. Het stille

gebed in christian science is een bevestiging van “waarheden” en geen smeekbede. God is een “beginsel” dat moet worden aangetoond, geen “wezen” dat rustig gehouden moet worden of gunstig gestemd moet worden. Verering bij christian science verschilt dus in vorm, stemming en uitdrukking van de verering in conventionele kerken.

VIII.VI. VERERING WORDT GEDEFINIEERD DOOR HAAR DOELSTELLINGEN, NIET DOOR HAAR VORM

De voorgaande opmerkingen over de varianten van verering geven aan – als rekening moet worden gehouden met al het passende empirische bewijs – dat er een veel ruimere definitie van verering nodig is dan die beperkt tot, en afhankelijk van, de aannames van één specifieke traditie. De vormen die in christelijke kerken traditioneel zijn, sluiten niet alle andere manieren uit waarin verering kan plaatsvinden en plaatsvindt (zelfs binnen christelijke kerken). Er moet onderscheid gemaakt worden tussen de uiterlijke vormen van verering (die individueel, lokaal, regionaal of nationaal kunnen zijn) en de doelen van verering, die we als universeel kunnen aanmerken. Het doel van verering is contact tot stand te brengen tussen degene die vereert en het bovennatuurlijke ultieme (wezen, voorwerp, wet, principe, dimensie, “reden van bestaan”, of “het belangrijkste”), op welke manier dat ultieme ook opgevat wordt door de religieuze stroming waar de vereerder toe behoort, met de bedoeling dat hij uiteindelijk verlossing of verlichting bereikt. Het benadrukken dat de bepalende kenmerken van verering in de doelen ervan ligt, maakt de culturele relativiteit van de verschillende vormen van verering duidelijk. Wanneer de verering eenmaal gedefinieerd wordt door verwijzing naar haar doelstellingen, kunnen we de diverse begrippen van het ultieme bevatten, van idolen tot bovennatuurlijke wetten. Een idool kan dus vereerd worden als een despotische eenheid die gunsten verleent of schade toebrengt; de verering van een antropomorfe godheid benadrukt eerder een relatie van vertrouwen, maar ook van afhankelijkheid; verering van geavanceerdere begrippen van een opperwezen plaatst minder nadruk op de emotionele flexibiliteit van de godheid; en benadrukt meer het zoeken naar harmonie van bepalingen in overeenstemming met meer algemene ethische principes; verering van een geheel abstracte ultieme waarheid, wet, of dimensie, neigt zich bezig te houden met de verspreiding van kennis, het bereiken van verlichting en het realiseren van het volledige menselijke potentieel. Al deze verschillend gespecificeerde doelen kunnen gezien worden als deel van de zoektocht van de mens naar verlossing, hoe verschillend deze ook opgevat kan worden. Eerbied voor het ultieme, voor de “reden van bestaan”, hoe deze ook weergegeven wordt, is een algemene eigenschap met betrekking tot het respect en de zorg voor het leven, die niet afhangt van enige cultuurgebonden gedragsvormen of normen.

VIII.VII. DE ACHTERUITGANG VAN DE POËTISCHE MANIER VAN VERERING

In multireligieuze samenlevingen moet het begrip van waar verering uit bestaat in abstracte termen worden verwoord, als de religieuze diversiteit ten minste voldoende benadrukt moet worden. De recente en zich voortzettende trends in religie zijn richting een abstracte en meer universele uitdrukking ervan. Dit geldt niet alleen onder belangrijke theologen en de geestelijkheid, maar is ook duidelijk onder veel nieuwe religieuze bewegingen. In een wetenschappelijk en technologisch tijdperk, neigt het begrip van de mens van godheid, of de allerhoogste, begrepen te worden in termen die op zich meer overeenkomen met wetenschappelijke en technische ervaring, zelfs hoewel een dergelijke taal en conceptualisering tegengesteld zijn aan de traditionele poëtische verbeelding die ooit typerend was voor religieuze uitdrukking. De poëtische manier werd steeds meer opzij gezet, niet alleen bij nieuwe bewegingen, maar ook in de zogenoemde traditionele kerken, zoals bij de liturgische hervormingen in de rooms-katholieke kerk sinds het tweede Vaticaan en in de vervanging van het Book of Common Prayer in de Engelse kerk door gewonere uitdrukkingen in de taal van het land. Buiten deze kerken, in bewegingen zonder de verplichting van zelfs maar het geringste respect voor traditie, heeft de creatie van nieuwe taal en nieuwe liturgische vormen een nog grotere vlucht genomen. Een van deze bewegingen is Scientology.

VIII.VIII. COMMUNICATIE ALS VERERING

Scientology presenteert een door en door abstract concept van het Opperwezen, als de Achtste Drijfveer. Scientologen proberen hun bewustzijn en begrip uit te breiden tot alle dimensies van zijn, met als doelstelling het voortbestaan te bevorderen, en deel te zijn van het voortbestaan van het Opperwezen of Oneindigheid. Scientologen eren het leven en erkennen God als een ultieme reden van bestaan, maar deze erkenning omvat geen specifieke vormen van gedrag die zelfs maar enigszins lijken op de gedragingen die in de traditionele christelijke kerken als “verering” beschouwd worden. Scientology is een beweging met mensen van verschillende religieuze achtergronden; die nieuwe begrippen over de schepping, de betekenis van het leven en verlossing benadrukt, en haar leerstellingen put uit meer dan één van de grote religieuze tradities, alsook uit brede wetenschappelijke oriënteringen. Het klopt daarom helemaal dat Scientology haar theorieën in abstracte en universele termen presenteert en haar idee van verering past daarbij. Het algemene standpunt wordt als volgt uitgedrukt: “In Scientology definiëren we verering in termen van communicatie. Hij die doelmatig kan vereren, is hij die zichzelf in staat acht om de afstand te reiken die nodig is om te communiceren met het Opperwezen.” [*Scientology as a Religion*, pag. 30].

De essentie van Scientology is begrip door communicatie – communicatie met het eigen verleden van de thetan en met de omgeving, en in die zin lijkt ze op de communicatie die plaatsvindt in de christelijke verering, de communicatie die het individu met het gebed en in de eucharistieviering met de godheid zoekt, wanneer hij zich inderdaad gedraagt als een “communicant”, zoals de traditionele kerken het noemen. Het doel is grotendeels hetzelfde – de zuivering van de persoon, de rehabilitatie van zijn ziel als onderdeel van het langere-termijn proces van verlossing. In Scientology bestaan twee fundamentele vormen van zo'n communicatie – auditing en training.

Auditing, die plaatsvindt als een privé-communicatie door de persoon met zijn (de thetan's) verleden vindt plaats door bemiddeling van de auditor en de E-meter, maar is in wezen een proces om het individu in beter contact te brengen met zijn ware en oorspronkelijke zelf, en probeert hem in die zin in contact te brengen met een fundamentele spirituele realiteit.

Training is in de Scientology Geschriften communicatie met de fundamentele waarheden en basis van het bestaan. Door verhoogd begrip probeert de persoon meer communicatie te krijgen met zijn basispersoonlijkheid, met anderen en met al het leven. Deze activiteiten hebben ook elementen die kenmerkend zijn voor verering, zelfs als aspecten als aanbidding (van een godheid), verouderde zorg om zijn verzoening en de oude procedures van smeken in deze moderne context overstegen worden.

VIII.IX. HET SCIENTOLOGY DOEL VAN VOORTBESTAAN

De belangrijkste term die het doel van de diensten die worden gehouden in een Scientology kapel, is “voortbestaan”, een concept, dat in de Scientology literatuur herhaaldelijk benadrukt wordt. “Voortbestaan” is echter alleen maar een modern synoniem voor het oude religieuze begrip “verlossing”, en verlossing is het belangrijkste doel van verering in alle religies, het vestigen van contact tussen de machtige godheid en de afhankelijke aanbidder, wat de vermindering of verwijdering van ongepaste en kwaadaardige ervaringen tot gevolg zal hebben en de vermenigvuldiging van voordelen die tot het uiteindelijke voordeel van voortgezet leven zullen leiden. Scientology houdt zich bezig met de redding van de thetan, zijn bevrijding van de hindernissen van materie, energie, ruimte en tijd, en, op de kortere termijn, met zijn vermogen om fysieke gebreken en de wisselvalligheden van het dagelijkse leven te overwinnen. De thetan, als het transhumane wezen, of ziel, bestond voor het fysieke lichaam en heeft het vooruitzicht het te overleven. Dat voortbestaan hangt helemaal samen met het voortbestaan van de Achtste Drijfveer, het Opperwezen, en de Scientology diensten van auditing en training om het bewustzijn van deze ultieme realiteit te vergroten. Deze bieden de deelnemers dus

een gelegenheid om hun erkenning van het bovennatuurlijke te hernieuwen en te versterken. In de brede zin zoals we hierboven hebben onderzocht, is dit een gelegenheid voor verering en verlichting.

VIII.X. AUDITING EN TRAINING

De kernactiviteiten van Scientology zijn auditing en training. Dat zijn de middelen tot spirituele verlossing. Alleen met deze middelen kan de thetan – dat wil zeggen, het individu – bevrijd worden en de spirituele staat bereiken van “oorzakelijk zijn” over het leven en de materiële wereld. Auditing, waarbij het individu zijn eigen pijn en trauma's uit het verleden onder ogen ziet, help hem controle over zijn leven te krijgen en bevrijdt hem van de irrationele impulsen van het reactieve verstand. Er kan dus gesteld worden dat de preclear zich door geauditeerd te worden, begeeft op een spirituele zoektocht naar verlossing, waarvan de voordelen zich opstapelen en uiteindelijk leiden tot een staat waarin de thetan niet langer “geënturbuleerd” wordt door materiële omstandigheden (MERT). Zo'n spirituele zoektocht, met het uiteindelijke doel van verlossing, is het belangrijkste doel van alle geavanceerde religies. Hoe verschillend de uitwendige vormen en doctrinele specificaties ook mogen zijn.

Training is gericht op het overbrengen van wijsheid aan iedereen die verlichting zoekt, alsook aan degenen die anderen proberen te helpen bij hun poging om verlossing te bereiken. Bij deze processen wordt vereist dat het individu zijn eigen pijnlijke ervaringen uit het verleden onder ogen ziet en de neiging overwint om anderen de schuld te geven van zijn eigen tekortkomingen. Training hiervoor vindt plaats via een reeks hiërarchisch opgebouwde cursussen, waarin de student de technieken van auditing leert en perfectioneert die, wanneer de juiste standaard eenmaal is bereikt, verondersteld worden bij elke preclear doelmatig toegepast te kunnen worden. De training wordt georganiseerd als een omvangrijk programma, en iedereen die getuige is geweest van de geconcentreerde toewijding van degenen die de trainingscursussen volgen, zoals ik heb gedaan bij bezoeken aan de Church of Scientology in Saint Hill Manor, kan alleen maar onder de indruk zijn van de vastberadenheid en doelgerichtheid van de studenten, wat natuurlijk een religieuze betrokkenheid is.

VIII.XI. DE FOUT VAN SEGERDAL

Scientology is een religie die niet vooral langs traditionele lijnen van kerkgemeenten georganiseerd is. In een tijd waarin, bij de huidige revolutie van communicatie, de gevestigde kerken de beperkingen beginnen te erkennen van gemeentelijke structuren en te experimenteren met andere patronen van verering, heeft Scientology al een nieuwere en

intensievere procedure van spirituele bijstand ontwikkeld. De een-op-een relatie die voor auditing nodig is en het intensieve systeem van training van auditors vormen een patroon van zorg voor de spirituele vooruitgang van elke specifiek individu, dat in zijn pastorale zorg veel verder gaat dan alles wat door conventionele vormen van gemeentelijke bijstand kan worden geboden.

In tegenstelling tot de algemene mening op dit punt, moet de status van gebruiken van Scientology als verering nog in de Rechtbanken behandeld worden. In een vroege zaak, *Regina vs. Registrar-General Ex parte Segerdal and Another*, 1970, kwalificeerde het centrale punt of een gebouw, dat de Scientology Kerk in stand hield in East Grinstead als een “plek voor religieuze vereringsbijeenkomsten”, op grond van het feit dat de diensten die de kerk daar hield, voldeden aan de criteria die gehanteerd werden om te bepalen waar verering uit bestond. Deze diensten bestonden uit wekelijkse preken en andere bijeenkomsten, doopplechtigheden, begrafenisdiensten en huwelijksceremoniën. Hoewel Lord Denning bij deze zaak oordeelde dat deze bepaalde diensten geen verering waren, ligt de kern van de religieuze gebruiken in de Scientology Kerk in feite in de procedures van auditing en training. Voor scientologen vindt in deze activiteiten verering plaats – als communicatie met de spirituele realiteit – en niet in de diensten waar het hof in Segerdal zich op richtte. Deze activiteiten van verering mogen dan natuurlijk wel niet overeenstemmen met het model dat opgeroepen wordt door de gerechtshoven die christelijke verering in gedachten hebben, aangezien ze geen eerbied voor een godheid zijn maar in het begrip van haar beoefenaars wél verering zijn.

Van het bovenvermelde (Hoofdstukken VIII.I–VIII.VI) is duidelijk dat lang niet alle religies uitgaan van een opperwezen. In de Segerdal-zaak verwees Lord Denning naar het boeddhisme als een uitzondering op het principe dat hij aanhing en zei dat er andere uitzonderingen zouden kunnen zijn. Waarom zou Scientology er geen van kunnen zijn? Als er uitzonderingen zijn, moeten dan geen vraagtekens gezet worden bij het principe zelf en wordt de gebruikte definitie daarmee niet geannuleerd? De tendens om, ondanks discussie over uitzonderingen, terug te keren tot nadruk op een Opperwezen, als een noodzakelijk element bij verering, geeft de mate aan waarin cultureel bepaalde veronderstellingen blijven bestaan, ondanks bewijs van het tegenovergestelde vanuit andere culturen. In feite erkent Scientology natuurlijk een Opperwezen, maar vat die eenheid op als iets wat niet gemakkelijk begrepen kan worden en waarmee communicatie, in dit stadium van menselijke verlichting, maar zelden voorkomt. Terwijl Scientology uitgaat van een Opperwezen, wordt dus niet verondersteld dat de mens dat Wezen gewoonlijk goed kan kennen. Dit betekent op zich een vorm van nederigheid, die soms ontbreekt bij religies waarin individuen aangemoedigd worden om stevigere aanspraken te maken om de wil en het verstand van God te kennen.

Gezien dit beperkte begrip van het Opperwezen, worden de houdingen van afhankelijkheid, die vaak voorkomen in het christendom, samen met het smeken, de verering, het prijzen en tussenkomen, ongepast. Ze zouden niet minder ongepast zijn voor christenen die de bewoordingen onderschrijven waarmee het Opperwezen gedefinieerd wordt door moderne theologen (zie Hoofdstuk IV.III). Eerbiediging ontbreekt niet onder scientologen, die creatie op zich als een onderwerp van eerbiediging beschouwen, maar zonder een God die wordt beschouwd in antropomorfische termen, zijn de elementen en vormen van verering die in de joods-christelijke traditie aangetroffen worden, niet langer toepasbaar. Wanneer de essentie van verering eerder in haar doel en doelstellingen blijkt te liggen dan in haar uiterlijke vorm, is het niet moeilijk toe te geven dat de gebruiken van Scientology een vorm van verering zijn.

IX. DE BEOORDELING VAN SCIENTOLOGY DOOR ACADEMICI

IX.I BEOORDELINGEN DOOR ACADEMICI VAN WAAR RELIGIE UIT BESTAAT

De beoordeling door academici van waar een religie uit bestaat, is geheel gebaseerd op observatie van menselijk gedrag: de waarneembare verschijnselen verschaffen het juiste empirische bewijs voor het bepalen van de aspecten van religie zoals ze uitgeoefend wordt. De ontwikkeling van academische disciplines die gehouden zijn aan objectiviteit, on-bevooroordeeldheid, en ethische-neutraliteit, en de teruglopende invloed van normatieve benaderingen (die typisch worden gevonden in Theologie) heeft nieuwe bases verschaft voor de beoordeling van waar religie uit bestaat.

IX.II. DE RELIGIEUZE STATUS VAN SCIENTOLOGY ALS BEOORDEELD DOOR ACADEMICI

Academische sociologen, in wiens gebied de objectieve bestudering van religieuze bewegingen valt, erkennen Scientology algemeen als een religie. Een essay over Scientology is opgenomen in *Religious Movements in Contemporary America*, bewerkt door Irving I. Zaretsky en Mark P. Leone, (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1973), waarin de auteur zonder meer naar Scientology als een religie verwijst. In een door de Britse sociologe, Eileen Barker bewerkt boek, *Of Gods and Men: New Religious Movements in the West*, (Macon, Georgia: Mercer University Press, 1983), wordt Scientology in drie van de vier publicaties die aandacht aan deze bepaalde beweging geven, probleemloos besproken als religie. In de vierde publicatie (*Participation Rates in New Religious and Para-religious Movements* door Frederick Bird en

William Reimer van de Concordia Universiteit, Montreal), wordt *terloops* naar Scientology verwezen als een nieuwe therapiebeweging en, stilzwijgend, een para-religieuze beweging. De auteurs zeggen van Scientology en van sommige andere groepen echter dat ze opgenomen zijn “omdat ze in hun symboliek en rituelen op treffend gelijke manieren proberen in elke persoon een reservoir van heilige kracht te laten ontstaan...” (pag. 218). In een ander werk, ook bewerkt door Eileen Barker, *New Religious Movements: A Perspective for Understanding Society*, (New York: Edwin Mellen Press, 1982), wordt Scientology slechts kort door enkele van de verschillende auteurs genoemd, maar nergens wordt gesuggereerd dat Scientology iets anders zou zijn dan een religieuze beweging en ze is opgenomen in een overzicht van nieuwe religieuze bewegingen aan het einde van het boek.

In een korte studie, gewijd aan sekten, door de huidige schrijver, [Bryan Wilson, *Religious Sects*, (Londen: Weidenfeld; en New York, MacGraw Hill, 1970)] waarin een classificatie van soorten sekten was opgenomen, was Scientology opgenomen: ik beschouwde Scientology (en doe dat nog steeds) als onbetwistbaar een religieuze instelling. In dat werk werd Scientology geclassificeerd als in sociologische soort gelijk aan christian science, theosofie, de Aetherius Society, en verschillende new thought-bewegingen (zoals de Church of Religious Science, de Unity School of Christianity, en Divine Science).

In 1990 publiceerde ik een boek, *The Social Dimensions of Sectarianism*, (Oxford: Clarendon Press), een verzameling studies van verschillende sekten en nieuwe religieuze bewegingen. Eén hoofdstuk, getiteld “Scientology: A Secularized Religion”, was specifiek gewijd aan de vraag of Scientology als religie beschouwd kon worden en concludeerde dat Scientology inderdaad als een religie beschouwd moest worden, en wel een die begrippen en voorschriften omarmde die overeenstemden met de tegenwoordige geseculariseerde en gerationaliseerde samenleving.

Recentere sociologische studies nemen hetzelfde standpunt in. Dus aarzelt Dr. Peter Clarke, Director for the Centre for New Religions op King’s College, Londen, bij het beoordelen van de omvang en groei van nieuwe religieuze bewegingen in Europa, in zijn boek *The New Evangelists* (Londen: Ethnographica, 1987), niet om Scientology er als een religie in op te nemen. In zijn boek, *Cult Controversies: Societal Responses to the New Religious Movements*, (Londen: Tavistock, 1985), gebruikt Professor James A. Beckford, thans Professor in Sociologie bij de Universiteit van Warwick, als een reactie op publieke vooroordelen de term “cult”, maar hij doet dat pas na ontkenning van enige denigrerende verbanden bij dit gebruik. Belangrijker is echter het feit dat hij Scientology zonder enige beperking erkent als religie. Hij schrijft (pag. 12), “Sociologen [zijn het] oneens over de juiste benaming van religieuze groepen zoals Unification Church, Scientology, the Children of God, en the International Society for

Krishna Consciousness...” Die onenigheid gaat erover of zulke bewegingen sekten, culten, of simpelweg nieuwe religieuze bewegingen genoemd moeten worden – dat ze allemaal religies zijn, daar laat Beckford’s bespreking bij de lezer geen twijfel over bestaan. De meest gezaghebbende van allemaal, Professor Eileen Barker van de London School of Economics, en grondlegger en voormalig Directeur van INFORM (Information Network Focus on New Religious Movements), een organisatie die financieel gesteund wordt door het Home Office, schreef een boek *New Religious Movements: A Practical Introduction* (Londen: Her Majesty’s Stationery Office, 1989) specifiek bedoeld om het publiek (en in het bijzonder de familieleden van bekeerlingen) te voorzien van de juiste informatie over nieuwe religies en hoe ermee om te gaan. In dat werk, vindt ze het vanzelfsprekend dat Scientology, als religie, onderdeel is van haar onderwerp (pag. 147) en neemt de Church of Scientology op in een appendix, waarin zo’n 27 nieuwe religieuze bewegingen worden beschreven.

IX.III. IS SCIENTOLOGY EEN RELIGIE? – PROFESSOR FLINN

In een verzameling geleerde publicaties, bewerkt door de jezuïet socioloog Professor Joseph H. Fichter, S.J., van de Loyola Universiteit, New Orleans, (*Alternatives to American Mainline Churches*, New York: Rose of Sharon Press, 1983), richt Frank K. Flinn, thans Adjunct Professor in Religieuze Studies bij de Washington Universiteit, St. Louis, Missouri, zich meteen uitgebreid op de vraag van de religieuze status van Scientology. Hij overweegt eerst de religieuze status van Dianetics:

Veel commentatoren beweren dat Scientology mentale therapie is, gemaskeerd als een religie. De kern van de vraag is echter of men therapie met een duidelijke regel kan scheiden van religie of zelfs van filosofie. Het woord *therapeuo* (helen, genezen, herstellen) komt vaak voor in het Nieuwe Testament, en verwijst naar zowel de spirituele als de fysieke genezingen door Jezus van Nazaret...

Terwijl Dianetics religieuze en spirituele trekken had, was het nog geen religie in de volledige zin van de term... Dianetics beloofde geen wat “transcendentale” beloningen genoemd kunnen worden als het normale resultaat van haar therapie. Ze beloofde echter wél een “trans-normale” beloning... Op de tweede plaats werd in het Dianetics stadium van de beweging engrammen terug gespoord naar het foetale stadium op het vroegst... Op de derde plaats had Dianetics maar vier “drijfveren” of “drangen tot voortbestaan” – zelf, seks, de groep en de Mensheid... Op de vierde plaats werden in het stadium van Dianetics bij de auditingtechnieken [geen] “E-meter” gebruikt.

Er is vaak gesproken over wanneer Scientology een religie begon te worden. Men kan wijzen op de oprichting van de Hubbard Association of Scientologists in Phoenix, Arizona, in 1952, en dan de oprichting van de Moederkerk van Scientology in 1954. De wettelijke oprichting vertelt ons echter niet wanneer specifiek religieuze begrippen vorm kregen in het zelfinzicht van de kerk. Deze debatten herinneren echter aan de meningsverschillen in de 19e eeuw over wanneer het christendom ontstond: tijdens het leven van Jezus? Met Pinksteren? Door tussenkomst van Paulus en de Apostelen? (pag. 96–97)

Vervolgens overweegt Flinn de vier hierboven omschreven factoren in de transitie van Dianetics naar Scientology, en merkt op dat de eerste factor, de verschuiving naar transcendentale doelen, gemarkeerd wordt door de verschuiving van het doel van “Clear” naar het doel van het vaststellen van de “Opererende Thetan”, en voegt toe: “Het begrip ‘thetan’ verwijst niet langer naar een mentale staat, maar is analoog aan het christelijke begrip van ‘geest’ of ‘ziel’ die onsterfelijk is en boven zowel de hersenen als het verstand staat.” (pag. 98) Op de tweede plaats werden engrammen nu met eerdere levens in verband gebracht. Op de derde plaats werden nieuwe drijfveren toegevoegd die het voortbestaan van dieren, het materiële universum, de geest en oneindigheid inhielden. Op de vierde plaats werd de E-meter geïntroduceerd, waar hij over zegt: “Vanuit mijn perspectief bekeken, ...kan het gebruik van de E-meter beter gezien worden als een ‘technologisch sacrament’. Net zoals christenen een sacrament (bijvoorbeeld het baptisme) definiëren als een ‘uiterlijk en zichtbaar teken van inwendige of onzichtbare genade’, zo zien scientologen de E-meter als een uitwendige en zichtbare aanwijzing van een innerlijke en onzichtbare staat (‘Clear’).” (pag. 99)

Flinn voegt nog een opmerking toe:

Het woord religie is afgeleid van *religare*, dat ‘weer samenbinden’ betekent. Dit leidt me tot de brede definitie van religie als een stelsel van geloofsovertuigingen, weergegeven in symbolen, dat de levens van individuen en/of groepen samenbindt, wat tot uiting komt in een reeks religieuze gebruiken (rituelen), en wat wordt ondersteund door een georganiseerde manier van leven. De geloofsovertuigingen, gebruiken en manier van leven binden de levens van mensen samen om zo hun bestaan een ultieme betekenis te geven. Terwijl alle religies basiselementen van alle drie de aspecten hebben, benadrukken sommige bijvoorbeeld het organisatiesysteem of de levenswijze meer dan het stelsel van geloofsovertuigingen of de rituele gebruiken. Bij Scientology zien we een voorbeeld van een groep die begon met religieuze gebruiken (de auditingtechnieken), snel een sterke

kerkstructuur ontwikkelde en pas toen haar stelsel van geloofsovertuigingen in een credo formaliseerde. Dit betekent niet dat het stelsel van geloofsovertuigingen in de vroege stadia van de ontwikkeling van de kerk niet latent aanwezig was. Het was simpelweg niet formeel in kaart gebracht, op de manier zoals dat met de organisatietechnologie vanaf het begin wél was gebeurd. (pag. 104–105)

Met “sterke kerkstructuur”, zinspeelt Flinn op de algemene organisatie van Scientology, haar systeem van hiërarchisch gerangschikte cursussen en auditingprocedures.

X. SCIENTOLOGY EN ANDERE GELOOFSOVERTUIGINGEN

X.I. ENIGE OVEREENKOMSTEN VAN SCIENTOLOGY MET ANDERE GELOOFSOVERTUIGINGEN

Qua ideologie, gebruiken en organisatie wijkt Scientology radicaal af van traditionele christelijke kerken en afvallige sekten. Vanuit een breder perspectief bezien, wat in een multiculturele en multireligieuze samenleving de overhand moet hebben, is het duidelijk dat Scientology op alle wezenlijke punten een positie inneemt die heel erg lijkt op die van andere bewegingen die onbetwistbaar religies zijn. Ideologisch heeft ze opmerkelijke gelijkenissen met de sankhya-school van het hindoeïsme. Wat haar gemeentelijke activiteiten betreft, die echter veel minder centraal voor haar staan dan voor onorthodoxe bewegingen, bestaan niettemin punten waar de nadruk op wordt gelegd die niet verschillen van die van bepaalde onorthodoxe instituten. Haar soteriologische doelen zijn nadrukkelijk metafysisch, en lijken in sommige opzichten op die van christian science.

X.II. DUBBEL LIDMAATSCHAP

Een onderscheidend aspect van Scientology is dat van leden niet geëist wordt andere religieuze geloofsovertuigingen en voorkeuren opzij te zetten wanneer ze met Scientology beginnen. Daaruit zou kunnen worden afgeleid dat Scientology genoeg zou nemen met slechts een bijkomend of aanvullend stelsel van geloofsovertuigingen en geloofsgebruiken te zijn; een dergelijke gevolgtrekking zou echter ongerechtvaardigd zijn. Over dit aspect van Scientology heb ik gesproken met senior kerkfunctionarissen, alsook met individuele scientologen, en hun reactie was dat hoewel exclusiviteit niet vereist is, deze in de praktijk wel ontstaat. Volgens hen is het zo dat naarmate men meer betrokken raakt bij Scientology, men onvermijdelijk zijn eerdere geloofsovertuiging afdankt. Mijn ervaring is dat wanneer bijvoorbeeld een jood

scientoloog wordt, hij, om culturele redenen, met het jodendom verbonden kan blijven en met familie en vrienden joodse feestdagen kan blijven vieren, maar hij of zij zou niet langer in de joodse theologie geloven of deze in praktijk brengen. Vanuit mijn gezichtspunt als geleerde, lijkt dit me een juiste verklaring. Scientologen beschouwen hun geloofsovertuiging als een complete religie die toewijding van haar leden vraagt.

Verder is het zo, dat terwijl het kenmerkend is voor de joods-christelijke-moslim traditie dat de religieuze verbintenis exclusief is en dat dubbel of meervoudig lidmaatschap niet getolereerd wordt, dit principe onder religies verre van universeel is. Bij de meeste takken van het hindoeïsme en het boeddhisme is het geen vereiste. De Boeddha verbood geen verering van lokale goden. Het hindoeïsme staat tolerant ten opzichte van meervoudige verbindingen. In Japan beschouwen grote aantallen mensen zichzelf als zowel boeddhisten als shintoïsten. De symbiose van religies is een zeer bekend verschijnsel en is in bepaalde opzichten voorgekomen bij het christendom (bijvoorbeeld in de tolerantie van het spiritualisme of het pentecostalisme (pinkstergemeente) door bepaalde anglicaanse bisschoppen, zelfs hoewel beide stelsels van geloofsovertuiging niet ondergebracht waren in de officiële doctrine). Het feit dat Scientology een ander standpunt inneemt met betrekking tot dubbele of meervoudige verbindingen dan conventioneel ingenomen in het westerse christendom, is geen geldige reden om haar de status van religie te onthouden.

X.III. EXOTERISCHE EN ESOTERISCHE ELEMENTEN VAN SCIENTOLOGY

Het algemene beeld van Scientology komt niet overeen met algemene stereotypes van religie. Haar literatuur kan verdeeld worden in breed verspreide exoterische literatuur, en esoterische literatuur. De exoterische literatuur houdt zich vooral bezig met de basisprincipes van Scientology metafysica en hun praktische toepassing bij het helpen van mensen om om te gaan met hun problemen op het gebied van communicatie, relaties, en het behoud van intelligentie, gezond verstand en een positieve instelling ten opzichte van het leven. Het beperkte aandeel esoterische literatuur, dat alleen beschikbaar is voor gevorderde studenten van Scientology, geeft een vollediger weergave van de metafysica van de religie en de meer gevorderde technieken van auditing. Hierin wordt de theorie van theta (de eerste gedachte van de geest) gedetailleerder weergegeven; haar achteruitgang door in eerdere levens betrokken te raken in het materiële universum van materie, energie, ruimte en tijd; en wordt de manier aangegeven hoe de mens bovennatuurlijke vermogens kan verwerven – strikt gezegd: herwinnen. Alleen vergevorderde scientologen worden in staat geacht deze uiting van het stelsel van geloofsovertuigingen te bevatten en de hogere niveaus van auditingprocedures die in de esoterische literatuur weergegeven worden, volledig te begrijpen.

Met het onderscheid maken tussen exoterische en esoterische leerstellingen is Scientology in het geheel niet uniek onder religies. Vanuit het principe als uitgesproken door Jezus: “Ik heb jullie veel dingen te vertellen, maar jullie kunnen ze nu niet verdragen” (Johannes 16:12) en door Paulus door onderscheid te maken tussen stevig vlees voor doorgewinterde gelovigen en melk voor baby’s (I Cor. 3:1–3; en Hebreeuws 5:12–14), zijn verschillende christelijke bewegingen een onderscheid blijven maken tussen elementaire en gevorderde doctrines en gebruiken. De algemene gnostische traditie, grenzend aan het christendom, was uitdrukkelijk gehouden aan het laten voortbestaan van esoterische doctrines, en moderne bewegingen, die door geleerden soms als “gnostisch-type” sekten worden gecategoriseerd, maken allemaal een dergelijk onderscheid. Een voorbeeld hiervan is christian science, waarvan het algemene onderwijs wordt uitgebreid met onderwijs voor degenen die erkende beoefenaren willen worden. Dit wordt door aangewezen leraren gegeven in speciale klassen, waarvan de inhoud vertrouwelijk is. Los hiervan laat de Church of Jesus Christ of Latter-day Saints tot haar speciale ceremonies alleen die mormonen toe die een goede reputatie hebben en toestemming van hun bisschop krijgen: dat betekent, *tussen haakjes*, dat ze hun verplichting hebben vervuld om 10 procent van hun inkomens aan de kerk af te dragen: anderen wordt niet toegestaan deze rituelen te zien. Ongeveer zoals de protestante hoofdstroming, onthullen pentecostalisten de volledige betekenis van hun leerstellingen en gebruiken van “de giften van de Geest” alleen maar in daartoe aangewezen diensten en niet in de bijeenkomsten die bedoeld zijn om niet-pentecostalistisch publiek aan te trekken. De rechtvaardiging voor een dergelijk onderscheid ligt ook in een onderwijskundig principe – gevorderd materiaal is alleen beschikbaar voor degenen die eerdere en meer elementaire instructie hebben gekregen, die ze in staat stelt om de hogere niveaus van instructie op te nemen. Scientology neemt dit standpunt in; haar leerstellingen vereisen een geconcentreerde en systematische inzet van studenten.

XI. KENMERKEN VAN RELIGIE TOEGEPAST OP SCIENTOLOGY

XI.I. DE OPHEFFING VAN CULTURELE VOOROORDELEN

Bij de beoordeling van nieuwe religieuze bewegingen zijn verschillende moeilijkheden te onderscheiden. Een ervan is dat er in de meeste samenlevingen onuitgesproken veronderstellingen over religie bestaan die oudheid en traditie heel hoog inschatten. Religieuze gebruiken en uitingen worden vaak gelegitimeerd door specifieke verwijzing naar traditie. Bij religieuze kwesties wordt vernieuwing niet gemakkelijk bevorderd of geaccepteerd. Een tweede probleem is de streng normatieve orthodoxe houding (vooral in de joods-christelijke-islamitische traditie) die afwijkingen verbiedt en die een zwaar kleinerende taal gebruikt om ze te beschrijven (“sekte”,

“cult”, “non-conformistisch”, “afvallige”, enz.). Op een derde probleem wordt gezinspeeld in de voorgaande hoofdstukken, namelijk dat het bijzonder moeilijk is voor degenen die in één samenleving zijn geïntegreerd en opgevoed in één religie, om het stelsel van geloofsovertuigingen van andere te begrijpen, empathie te hebben voor hun religieuze aspiraties en de legitimiteit van hun uitingvormen te erkennen. Religieuze ideeën omkapselen bepaalde culturele vooroordelen en kortzichtige standpunten. Bij het trachten een beweging als Scientology te interpreteren, is het echter essentieel dat deze hindernissen erkend en overstegen worden. Dit houdt niet in dat men om een stelsel van religieuze ideeën te begrijpen deze als waar moet accepteren, maar er moet wel een bepaalde affiniteit neergezet worden, als de overtuigingen van andere geloofsrichtingen tenminste gepast respect worden gegeven.

XI.II. DE STAND VAN ZAKEN TOT NU TOE

De voorafgaande discussie is noodzakelijkerwijs breed en redenerend, en houdt *terloops* vergelijkingen met andere religieuze bewegingen in, en een opsomming van door scientologen opgestelde literatuur en literatuur over Scientology door academische commentatoren. De geschiedenis, doctrines, gebruiken en religieuze organisatie en de morele gevolgen van Scientology zijn kort onderzocht, met speciale aandacht voor de facetten die het meest ter discussie staan bij de huidige taxatie van de religieuze status van de beweging. Een dergelijke beoordeling, waarbij veel toepasselijke overwegingen naar voren gebracht zijn, staven de bewering dat Scientology inderdaad een religie is. Aangezien we echter geprobeerd hebben (hoofdstuk II.I hierboven) die kenmerken en functies die in religieuze stelsels breed bekend – en daarom hoogstwaarschijnlijk – zijn, is het nu gepast om dit model weloverwogen te gebruiken als criterium voor de aanspraak van Scientology dat ze een religie is. Er zijn brede verschillen tussen de terminologie die wordt gebruikt in Scientology en die in de specificaties van het model, maar dit zou, ten minste in bepaalde mate, het geval kunnen zijn voor veel – misschien wel alle – religieuze bewegingen. Gezien de algemeenheid van de gebruikte concepten zou het niettemin mogelijk moeten zijn zonder al te veel moeilijkheden of mogelijke meningsverschillen vast te stellen in welke mate Scientology voldoet aan de vereisten van de door ons vervaardigde inventarisatie.

XI.III. SCIENTOLOGY IN HET LICHT VAN DE KENMERKEN VAN RELIGIE

We vergelijken de kenmerken van Scientology nu met de inventarisatie van de kenmerken en functies van religie als uiteengezet in Hoofdstuk II.I hierboven. De punten waarop Scientology

overeenkomt, noteren we als Eens of Gedeeltelijk Mee Eens: de punten die niet overeenkomsten, als Niet mee Eens, of Gedeeltelijk Niet Mee Eens, en andere gevallen als Niet vast te stellen.

- (a) Thetans zijn machten die perceptie via de gewone zintuigen te boven gaan. Er is ook genoteerd dat Scientology het bestaan van een opperwezen bevestigt. Eens.
- (b) Scientology veronderstelt dat thetans de natuurlijke orde gecreëerd hebben. Eens.
- (c) Thetans bewonen menselijke lichamen, wat neerkomt op een voortdurende tussenkomst in de materiële wereld. Eens.
- (d) Thetans waren al werkzaam vóór de menselijke geschiedenis een aanvang nam en er wordt gezegd dat ze het fysisch universum hebben gecreëerd en lichamen bewonen voor hun eigen plezier, identiteit en om een spel te spelen. Dat is echter een oneindig doel en in Scientology wordt het Opperwezen niet voorgesteld met eindige doelen. Gedeeltelijk Eens.
- (e) De activiteiten van thetans en de activiteiten van menselijke wezens zijn gelijk. De toekomstige levens van de thetan zullen sterk beïnvloed worden door de mate waarin hij zich van het reactieve verstand kan ontdoen, naast de sterke beïnvloeding door hetzelfde proces in zijn huidige leven. Eens.
- (f) Auditing en training zijn middelen waarmee een individu zijn eigen lot kan beïnvloeden, zeker in dit leven en in de levens van de lichamen die hij later zal bewonen. Eens.
- (g) Rituelen als symboliek in de traditionele zin van verering (bijvoorbeeld de katholieke mis) komen weinig voor en zijn in Scientology rudimentair, net zoals onder de quakers, maar ze bestaan wél. Om een conservatief standpunt in te nemen, kunnen we dit punt als niet vast te stellen beschouwen.
- (h) Verzoenende handelingen (bijvoorbeeld offeren of boetedoening) bestaan niet in Scientology. Het individu zoekt wijsheid en spirituele verlichting. Niet Eens.
- (i) Uitingen van devotie, dankbaarheid, volgzaamheid en gehoorzaamheid aan bovennatuurlijke machten bestaan vrijwel niet, behalve in de overgangsrituelen zoals door Scientology voorgeschreven. Niet Eens.

- (j) Hoewel Scientology een aparte taal heeft, die voorziet in een manier om de interne waarden van de groep te versterken en de Geschriften of leerstellingen van L. Ron Hubbard als heilig beschouwd worden in de populaire betekenis van de term, kan niet gezegd worden dat dit overeenkomt met de technische zin van heilig, als “dingen die apart gezet worden en verboden zijn”. Niet Eens.
- (k) Feestdagen of dagen voor collectieve boetedoening zijn geen sterk kenmerk van Scientology; in de laatste jaren heeft de beweging echter een aantal gelegenheden voor herdenking vastgesteld, met inbegrip van de viering van Hubbard's verjaardag, de datum van de oprichting van de International Association of Scientologists, en een dag die opgedragen wordt aan de auditors vanwege hun toewijding. Gedeeltelijk Eens.
- (l) Scientologen houden zich met relatief weinig collectieve rituelen bezig; de leerstellingen van de beweging voorzien echter wel in een algeheel Wereldbeeld en betrekken leden zo bij een idee van kameraadschap en gezamenlijke identiteit. Gedeeltelijk Eens.
- (m) Scientology is geen zeer moralistische religie, maar de zorg voor moreel fatsoen is uitgebreid naarmate de volledige consequenties van haar metafysische veronderstellingen gerealiseerd zijn. Sinds 1981 zijn de morele verwachtingen van scientologen duidelijk verwoord; deze lijken op de geboden van de Tien Geboden en verduidelijken de lang behouden zorg om “overt acts” (overts – schadelijke daden) te verminderen. De doctrines van het reactieve verstand en reïncarnatie omvatten ethische oriënteringen die gelijk zijn aan die van het boeddhisme. Eens.
- (n) Scientology legt grote nadruk op doelgerichtheid en een blijvende inzet voor, en loyaliteit aan, de organisatie en haar leden. Eens.
- (o) De leerstellingen betreffende transmigratie in Scientology voldoen geheel aan dit criterium. Het zich ophopende reactieve verstand is nadelig voor de thetan, en dit nadeel kan verminderd worden door de toepassing van Scientology technieken. Eens.
- (p) Scientology heeft functionarissen die vooral als “biechtvaders” (auditors) dienen; sommige van hen zijn ook kapelaans die vooral instructieve en pastorale taken hebben. Auditors, cursus supervisors en kapelaans (in feite allemaal stafleden) proberen de theorie en praktijk van Scientology zuiver te houden en zijn in die zin hoeders. Eens.

- (q) Auditors, cursus supervisors en kapelaans worden betaald. Eens.
- (r) Scientology heeft een metafysische doctrine die een verklaring biedt voor de betekenis van het leven en het doel ervan, en een uitgebreide theorie over de menselijke psychologie, evenals een mening over het ontstaan en de werking van het fysisch universum. Eens.
- (s) De legitimiteit van Scientology ligt in een vorm van onthulling door L. Ron Hubbard. In Hubbard's eigen bronnen wordt de oude wijsheid van het Oosten genoemd; er wordt echter gesteld dat de stellingen vrijwel uitsluitend het resultaat van onderzoek zijn. Deze mix van een beroep op traditie, charisma, en wetenschap werd bij ook bij andere moderne religieuze bewegingen aangetroffen, vooral bij christian science. Gedeeltelijk Eens.
- (t) Aanspraken op de waarheid van sommige van de doctrines van Scientology kunnen niet empirisch getest worden, maar er wordt gezegd dat de doelmatigheid van auditing pragmatisch bewezen kan worden. De doelen van Scientology hangen echter af van geloof in de metafysische aspecten van de doctrine, zelfs als gesteld wordt dat de middelen aan empirische testen onderworpen kunnen worden. Gedeeltelijk Eens.

XI.IV. DE VERGELIJKING BEOORDEELD

De voorafgaande taxatie van Scientology in het licht van de waarschijnlijkheidsinventarisatie van religie, levert elf punten op die Eens zijn, vijf punten met een Gedeeltelijk Eens, drie punten met Niet Eens en één punt, dat niet vast te stellen is. Er kan natuurlijk niet vanuit gegaan worden dat deze verschillende kenmerken en functies van religie allemaal even belangrijk zijn en de telling kan geen bovenmatige mechanische basis voor beoordeling zijn. Sommige punten – bijvoorbeeld het bestaan van een betaalde groep specialisten – hoewel dat vaak voorkomt bij religie, zijn niet beperkt tot religies, en kunnen daarom als minder belangrijk beschouwd worden dan bepaalde andere punten. Op gelijke wijze kan het element van verzoening, dat in veel religies voorkomt, beschouwd worden als slechts een overblijvend kenmerk van eerdere patronen van quasi-magische afhankelijkheid, waarvan sommige van de meer recent gevestigde religies zich mogelijk hebben bevrijd. Terwijl de meeste traditionele religies aan de meeste van deze waarschijnlijkheden zouden voldoen, zouden veel goed erkende gezindten aan enkele ervan niet voldoen. Bij de quakers hebben we dit opgemerkt met betrekking tot verering en bij christian science met betrekking tot legitimiteit. Unitarians zouden tekortschieten bij een aantal punten – verering, het toedienen

van sacramenten, traditionele begrippen van zonde en deugd, en wellicht ook bij de betekenis van metafysische leerstellingen. De christadelphians noch de quakers zouden voldoen aan het criterium met betrekking tot religieuze specialisten of hun betaling.

XI.V. SCIENTOLOGEN BELEVEN HUN OVERTUIGINGEN ALS EEN RELIGIE

Het gebruik van de voorgaande inventarisatie mag geen indruk wekken dat de vastgestelde zaken in deze mening alleen afhangen van formeel en abstract redeneren. De inventarisatie is een basis aan de hand waarvan empirisch bewijs – namelijk geobserveerd gedrag – wordt beoordeeld. Veel scientologen hebben een sterk gevoel van hun eigen religieuze betrokkenheid. Zij beleven hun geloofsovertuigingen en praktijken als een religie, en velen doen dit met een veel grotere toewijding dan de toewijding die gewoonlijk onder gelovigen in de traditionele kerken wordt aangetroffen. Op dit punt gedragen veel scientologen zich als leden van christelijke sekten, die in het algemeen veel toegewijder zijn aan hun religie dan de grote meerderheid van de gelovigen van de langgevestigde kerken en gezindten. Als socioloog zie ik Scientology als een echt stelsel van religieuze geloofsovertuigingen en gebruiken, dat bij haar volgelingen een diepe en oprechte toewijding oproept.

XI.VI. MODERNE VERANDERING IN RELIGIE IN *HET KORT*

We hebben opgemerkt dat alle religies een evolutieproces hebben doorgemaakt; ze veranderen na verloop van tijd. Ook is religie *als zodanig* aan verandering onderhevig. Als sociaal product, neemt religie veel van de kenmerken en het karakter aan van de samenleving waarin ze functioneert, en nieuwere bewegingen onthullen kenmerken die bij de oudere bewegingen niet aangetroffen werden (tenminste niet toen ze ontstonden). Tegenwoordig laten nieuwe ontwikkelingen in religie duidelijk zien dat er veel minder betrokkenheid is met een geplaatste objectieve realiteit “daar ergens”, en er meer interesse is in subjectieve ervaring en psychologisch welbevinden; minder betrokkenheid dus bij traditionele vormen van verering, en meer bij het verwerven van verzekering (wat op zich een vorm van verlossing is) van andere bronnen dan de veronderstelde troost door een ver verwijderde redder-god. Om die reden moeten we verwachten dat deze nadruk duidelijk wordt in de inventarisatie die we als model hebben gebruikt. Het model geeft een heleboel aan wat in religie blijft bestaan maar voortkomt uit oude gebruiken. Nieuwere religies – zelfs religies die net zo oud zijn als de belangrijkste protestantse gezindten – zullen het niet eens zijn met deze elementen: zij weerspiegelen de kenmerken van het evolutionaire stadium waarop ze ontstonden.

Om die reden moeten we toelaten dat moderne bewegingen geen Eens krijgen bij alle items in ons (relatief tijdloos) model. Dit alles in overweging nemend, is het me duidelijk dat Scientology een bona fide religie is en ook zo beschouwd moet worden.

BRYAN RONALD WILSON

februari 1995

BRYAN RONALD WILSON

Bryan Ronald Wilson is de Reader Emeritus in Sociologie aan de Universiteit van Oxford. Van 1963 tot 1993 was hij ook Hoogleraar bij het All Souls College, en in 1993 werd hij gekozen tot Emeritus Hoogleraar.

Hij heeft meer dan 40 jaar onderzoek gedaan naar religieuze minderheidsbewegingen in Groot-Brittannië en overzees (onder andere in de Verenigde Staten, Ghana, Kenia, België en Japan). Zijn werk heeft onder andere het lezen van de publicaties van deze bewegingen ingehouden en, waar mogelijk, contacten met hun leden in hun vergaderingen, diensten en thuis. Het heeft ook aanhoudende aandacht voor, en kritische beoordeling van, de werken van andere geleerden ingehouden.

Hij heeft het doctoraat van B.Sc. (Econ) en Ph.D. van de Universiteit van Londen en de M.A. van de Universiteit van Oxford. In 1984, bevestigde de Universiteit van Oxford de waarde van zijn gepubliceerde werk door hem de titel van D.Litt. toe te kennen. In 1992 kende de Katholieke Universiteit van Leuven, België hem het doctoraat van Doctor Honoris Causa toe. In 1994 werd hij gekozen tot Hoogleraar van de British Academy.

In verschillende tijdsperioden heeft hij volgende nevenfuncties bekleed:

Commonwealth Fund Fellow (Harkness Foundation) bij de Universiteit van Californië, Berkeley, Verenigde Staten, 1957–8

Gastprofessor, Universiteit van Ghana, 1964

Fellow van de American Council of Learned Societies, bij de Universiteit van Californië, Berkeley, Verenigde Staten, 1966–7

Research Consultant voor de Sociologie van Religie bij de Universiteit van Padua, Italië, 1968–72

Gastfellow van The Japan Society, 1975

Gastprofessor, De Katholieke Universiteit van Leuven, België 1976, 1982, 1986, 1993

Snider Gastprofessor, Universiteit van Toronto, Canada, 1978

Gastprofessor bij de Sociology of Religion en Consultant for Religious Studies bij de Mahidol

Universiteit, Bangkok, Thailand, 1980–1

Scott Visiting Fellow, Ormond College, Universiteit van Melbourne, Australië, 1981

Gastprofessor, Universiteit van Queensland, Australië, 1986

Onderscheiden Gastprofessor, Universiteit van Californië, Santa Barbara, Californië, V.S., 1987

In de jaren 1971–1975, was hij President van de Conférence Internationale de Sociologie Religieuse (de wereldwijde organisatie voor de discipline); in 1991 werd hij gekozen tot Honorary President van deze organisatie, die nu Société Internationale de Sociologie des Religions heet.

Council Member van de Society for the Scientific Study of Religion (V.S.) 1977–9

Gedurende verscheidene jaren European Associate Editor, *Journal for the Scientific Study of Religion*.

Gedurende zes jaar, Joint Editor van *The Annual Review of the Social Sciences of Religion*.

Hij heeft uitgebreid over religieuze minderheidsbewegingen college gegeven in Groot-Brittannië, Australië, België, Canada, Japan, en de Verenigde Staten en bij gelegenheid in Duitsland, Finland, Frankrijk, Nederland, Noorwegen en Zweden.

Hij is als getuige deskundige van sekten opgeroepen door rechtbanken in Groot-Brittannië, Nederland, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika en heeft beëdigde verklaringen geleverd aan rechtbanken in Australië en Frankrijk. Hij is ook opgeroepen om schriftelijk deskundigenadvies over religieuze bewegingen uit te brengen voor het Parliamentary Home Affairs Committee of the House of Commons.